

**TÜRK
KOOPERATİFÇİLİK
KURUMU**

KOOPERATİFÇİLİK

**Sayı - Number 27
Ocak - Mart 1975
January - March**

THE TURKISH COOPERATIVE ASSOCIATION was founded at Istanbul University in the year 1931, under the name of the Turkish Cooperative Society (Türk Kooperatifçilik Cemiyeti).

Its headquarters was moved to Ankara in late 1933, and at the beginning of 1934 amended its Statutes in conformance with the conditions prevailing at that date.

The Society changed its name as the «Turkish Cooperative Association» in 1948, and amended its Statutes in conformance with the Law on Associations No. 3512.

The General Assembly of the Association convened on 30th May 1964 and resolved that in the light of its 33 years of experience and in accordance with the requirements of the planned economy era, the Statutes of the Association should be re-written. The new Statutes draw up accordingly were reviewed and adopted by the General Assembly at its meeting on 27th June, 1965.

The Government declared it as an Association Serving Public Interest in 1946. The subject with which the Association is concerned is theoretical and practical cooperative work. Its object is to propagate cooperative ideas in theoretical and practical fields, to promote the cooperative spirit and ideas, and to support activities in this direction.

In order to achieve the objects outlined in its statutes, the Association engages in the following activities :

a. Conduct or cause to be conducted research on the subject of cooperative movements, commission its members or other scholars, experts and authors to write articles and books and prepare summaries of articles and books on subjects pertaining to cooperative movements and publish them.

b. Prepare or cause to be prepared standard statutes and balance sheets for the various types of cooperatives.

c. Make contacts nationally or internationally among all types of public and private agencies, organizations, associations and persons on the subjects related to cooperative movements legislation and applications, and express its opinion on these subjects either directly or on request.

d. Convene academic meetings and arrange cooperative weeks, festivals and general cooperative conventions.

e. Conduct lectures, courses, seminars and general knowledge competitions in different parts of the country on the subject of cooperatives.

f. Join as member those international organizations and associations whose objects are similar to its own.

g. Set up a library in the headquarters of the Association, closely connected with the cooperative movement concept, legislation and application and composed of books, periodicals and brochures in Turkish and foreign languages.

h. Participate in the conventions of international cooperative organizations, attend the conferences to be arranged by such organizations and make the Turkish cooperative movement commonly known.

j. Make endeavours to ensure that the concept and application of the cooperative movement is widely diffused, that it develops and takes root, that it is included in the curricula of vocational schools, that chairs on the cooperative movement are instituted in the universities, academies and schools of higher learning and that institutes specializing in the cooperative movement are founded.

k. Support and sustain the activities and enterprises of existing cooperatives, act as guide to them in every respect, and at the request of the member cooperatives and cooperative organizations have their balance sheets audited, as well as assist cooperatives in solving their management problems.

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Sayı : 27

OCAK — Mart 1975

Muhtelif Siyasî Rejimlerde Kooperatifçilik Hareketi	Dr. Rauf Arıkan
Kooperatifçilik ve Vergi Sistemimizdeki Yeri	Zekeriya Temizel
Ekonomimiz Açısından Destekleme ve Kooperatifler	Ferit Kaya Açıkalm
İtalya'da Kooperatifçilik Akımı	Yazan : N. Fratangelo Çeviren : Halûk Uzel
Ülke Raporu : Türkiye	By Prof. Dr. Ziya Gökalp Mülâyim

Türk Kooperatifçilik Kurumu Tarafından
Üç Ayda Bir Yayınlanır.

Sayısı : 7,5 TL.

Yazışma Adresi : Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenişehir - ANKARA

Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına İmtiyaz Sahibi :
Nusret UZGÖREN

Yazı İşleri Sorumlu Müdürü
Basri İMECE

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dizildiği ve Basıldığı Yer
ŞARK
Matbaası — Ankara

CO-OPERATION

Number : 27

January - March 1975

Co-operative Movement in Different Political Regimes	Dr. Rauf Arıkan
Co-operative Movement And its Place In Our Taxation System	Zekeriya Temizel
Subventions From The Standpoint Of Our Economy And Co-operative Societies. .	Ferit Kaya Açıkalın
Co-operative Movement In Italy	Yazan : N. Fratangelo Çeviren : Halûk Uzel
Country Report : Turkey	By Prof. Dr. Ziya Gökalp Mülâyim

Published by th Turkish Cooperation Association

Three Monthly Cooperative Studies Review

Corresponding Address

Türk Kooperatifçilik Kurumu

Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenişehir - Ankara

Editor for the Turkish Cooperative Association
Nusret UZGÖREN

Director Authorized to primping Affairs

Basri İMECE

(All the Articles express the views of the writers but not
the Association)

MUHTELİF SİYASİ REJİMLERDE KOOPERATİFÇİLİK HAREKETİ

Dr. Rauf ARIKAN

I. Konunun kapsamı

Kooperatifçilik hareketinin farklı siyasî rejimlerde durumu, uzun yıllardan beri kooperatif literatüründe önemli bir yere sahip olmuştur. Üye, kooperatif ve devlet üçlüsünün, kooperatif ekonominin gelişmesinde temel unsurlar olduğu kabul edilmektedir. Üyelerin faaliyetleri, mevcut sorunlara duydukları merak ve istekli şekilde kooperatif idealine kendilerini hasretmeleri, söz konusu üçlü unsurun insanla ilgili yönünü teşkil etmektedir. Kooperatif unsuru, münferit bir teşebbüs veya organizasyon birimi olarak kendi davranış ve felsefelerini kapsamaktadır. Üçüncü unsur olan devlet ise, bu etüdümüzün konusunu meydana getirmekte ve kooperatiflerle sürdürdüğü her türlü ilişki yönünden önem taşımaktadır.

Bu yazıda, devlet - kooperatif ilişkileri, farklı ekonomik ve sosyal sistemlerde kooperatifler, her şart altında yaşamını sürdürmekte olan kooperatif harekete rağmen hükümetlerin değişik tutumları ve nihayet bunların karşılıklı etkileri incelenecektir. Kooperatif - devlet ilişkileri ve hangi politik atmosferin kooperatifçiliğin gelişmesine daha elverişli olduğu tartışmasında değer taşıyan ve yaygın olan görüşleri özetlemek faydalı olacaktır.

Kooperatifçilik ve politik ortam, muhtelif yazarlar tarafından iki temel kategoride ele alınmaktadır :

1 — Siyasî rejimleri ele alan birinci kategoride aşağıda verilen gruplamalar yapılmakta ve bu terimlerin ifade ettiği çağrışıma dikkat çekilmektedir.

**MUHTELİF SİYASİ REJİMLERDE
KOOPERATİFÇİLİK HAREKETİ**

- a. Kapitalizm ve komünizm (1),
- b. Kapitalist ülkeler, komünist ülkeler ve az gelişmiş ülkeler (2),
- c. Liberal devlet, sosyal devlet, sosyalist devlet, totaliter devlet, faşist devlet ve henüz açıklık kazanmamış devletler (3).

2 — İkinci kategori ise, hükümetlerin kooperatiflere karşı taktığı tutumu esas almaktadır (4) (5).

Bu görüşler genellikle, devlet ve kooperatif ilişkilerinin önemi üzerinde durmakta, farklı sosyal ve siyasî rejimlerde bu ilişkilerin belirli kalkınma modelleri ortaya çıkarttığını ve bu modeller içerisinde kooperatiflerin organize olduklarını belirtmektedirler.

II. Kooperatifçilik, devlet ve siyasî ortam

Rochdale kooperatif öncülerinin, bir asır önce küçük satış dükkânlarını kurmalarından bu yana yeryüzünde çok şey değişmiştir. Sosyal, ekonomik, siyasî ve teknik alanlarda büyük devrimler yapılmıştır. Ancak kooperatif hareketin temel fikirleri ve nedenleri konusunda daha az değişmelerle karşılaşmıştır. Modern kooperatifçilik hareketi, bütün kıt'alarda milyonlarca kişiyi kapsamaktadır. Farklı biçimlerde yaşayan ve gelişme gösteren kooperatifçilik, mensuplarının çok değişik olan maksatlarına erişmeye çabalamaktadır. Üretim, hizmetler ve tüketicilerin ihtiyaçlarını temin etmek gibi sahalarda çalışan muhtelif insan gruplarının çıkarlarıyla yakından ilgili bulunan kooperatiflerin, faaliyet dışı bıraktığı konular çok sınırlıdır.

Çok değişik biçimlerde olabilen kooperatiflerin gelişmeleri ve özellikleri bir çok şartlara bağlı olmakla beraber, bir ülkenin siyasî bünyesi ve hukukî sistemi başta gelmektedir. Ekonomilerde devletin ağırlığının giderek artmakta oluşu, idarî organla olan ilişkileri, kooperatifçilik tarihinde şimdiye kadar görülmemiş derecede

-
- (1) Andrew J. Kress, *Capitalism - Cooperation - Communism*. Ransdell Incorporated, Washington 1935.
 - (2) G. Y. Blank, *Cooperative Principles in the Modern World*. Coop. College Papers, No. 13, Loughborough 1967.
 - (3) G. Davidovic, *Towards a Cooperative World*. Coady International Inst., St. Francis Xavier Univ., Antigonish, Nova Scotia.
 - (4) Franz C. Helm, *The Economics of Cooperative Enterprise*. The Coop. College, Tanzania and Univ. of London Press Ltd. 1968.
 - (5) Paul H. Casselman, *The Cooperative Movement and Some of its Problems*. Philosophical Library, Newyork 1952.

önemli hale getirmiştir. Kooperatifçiliğin sosyo-ekonomik bir hareket olması ve ilgili ülkenin kanunlarına tabi bulunması nedeniyle, kooperatifler, ülkenin idaresiyle ilgilenmek zorunda kalmışlardır. Bu yazıda, kooperatiflerin hükümete karşı olan tutumları inceleme dışı bırakılmakla beraber, üç alternatif söz konusu olabilir. 1. Kooperatiflerin kendi siyasî partileri olabilir, 2. Bir siyasî partiyi destekleyebilirler, 3. Siyasî olarak tarafsız bir politika takip edebilirler (1).

Hükümetlerin, kooperatifçilik hareketi karşısında takındıkları davranış biçimlerini sınıflandırmaya geçmeden önce, başlangıçtan itibaren bu davranışın geçirmiş olduğu tarihî kademelere işaret etmekte fayda vardır. Bu kademelerde hükümet davranışı şu sırayı izlemiştir. 1. İlgisiz, 2. Şüpheli ve tedbirli, 3. Açık olarak düşman veya destekleyici. Yani, kooperatif hareketin ilk defa doğduğu ülkelerde hükümetler önce konuya hiç ilgi göstermemişler, gelişme devam ettikçe ilgi duymaya, fakat şüpheli bir davranış içerisinde girmeye başlamışlar, son safhada ise tutumlarını açıkça belirtmek zorunda kalmışlardır. Bu şekilde davranmanın sebepleri her ülkede ve her devirde değişik olmuştur. Bu sebepler aşağıda belirtilenlerden biri veya bir kaç olabilir.

a. Kooperatif liderleri mevcut ekonomik durumu tenkid etmişlerdir.

b. Kooperatif liderleri veya kooperatif çevreleri, reformlar ve bazı tedbirler alınması için hükümete baskıda bulunmuşlardır.

c. Kooperatifçilik hareketi ve devlet, farklı ideolojiye sahiptir. 1935 de Sovyet Rusya'da kooperatiflerin ilgası, 1945 den sonra birçok sosyalist ülkede kooperatiflerin çözülmeye uğramaları (Çekoslovakya örneğindeki gibi), 1950 lerde Ghana'da kooperatiflerin devletleştirilmesi canlı örneklerden bazılarıdır.

d. Hükümetler kooperatiflere el koyarlar veya çok sınırlayıcı tedbirler alırlar. Çünkü kooperatifler aşırı şekilde siyasete girmiş olabilirler. Bu çeşit davranıştan maksat genellikle, kooperatifleri tarafsız hale getirmektir.

P.H. Casselman, 1952 de, kooperatif ile siyasî iktidar ilişkilerini incelemiş ve aşağıdaki sınıflandırmayı yapmıştır. 1. Kooperatiflere karşı düşmanca davranan hükümetler, 2. İlgisiz kalan hükümetler, 3. Aşırı sempati besleyen hükümetler, 4. Dengeli bir davranış içerisinde olan hükümetler.

(1) Paul H. Casselman, a.e.

**MUHTELİF SİYASİ REJİMLERDE
KOOPERATİFÇİLİK HAREKETİ**

Dikkate değer bir noktadır ki, Casselman'dan yirmi yıl kadar sonra başka bir yazar aynı sınıflamayı yapmış, fakat bu defa, «düşmanca davranış»tan söz etmemiştir (2). Bu demek değildir ki, yer yüzünde kooperatiflere karşı düşmanca bir tutum güden iktidarlar kalmamıştır. Belki de, bu yolda alınan mesafenin büyüklüğüne işaret etmektedir. Söz konusu edilen sınıflamayı biraz daha açıklamakta yarar vardır.

Kooperatiflere karşı ketum yada ilgisiz davranan hükümetler, zaruri olan tescil işleminden başka birşeyle ilgilenmezler. Bu durumda kooperatifler genellikle, tamamen bağımsız kalırlar ve kendilerini başka ekonomik teşebbüslerle aynı kabul ederek faaliyetlerini kendi başlarına devam ettirirler. Bu gruba örnek olarak İngiltere ve Birleşik Amerika'daki kooperatifleri gösterebiliriz.

Kooperatifçilik hareketi ile kısmen ilgilenen hükümetler, ekonomik ve tarımsal politikalarında kooperatifçilik için bazı temel kolaylıklar ve yardımlar sağlamak suretiyle kooperatifçiliğin gelişmesinde belirli bir dereceye kadar aktif rol alırlar. Teşvik ve kolaylıklar arasında kooperatifçilikle ilgili eğitim ve öğretim, araştırma, indirimli vergi tatbikatı ve kredi kolaylıkları gibi unsurları sayabiliriz. İskandinav ve Avrupa ülkelerinin çoğu bu grupta yer almaktadır.

Üçüncü kategoride hükümetlerin kooperatifçilikle daha ileri derecede bağlantı kurduğunu görüyoruz. Bu şekildeki hükümetler, kooperatiflerin organizasyonu ve kontrolünde gerçek bir rol oynarlar. Bunun neticesinde de, devlet ve resmîlik kokan bir kooperatifçilik neşvünema bulur ve üyeler arasında kooperatiflere karşı bir soğukluk ve çekingenlik peydah olur. Zira artık, kooperatiflerin sevk ve idaresi ve yaygınlaştırılması hükümetlerin görevleri arasında yer almıştır. Kalkınmakta olan ülkelerin çoğu bu gruba dahildir. Türkiye'de devletin güdümü ve insiyatifi altındaki kooperatifler böyledir. Hindistan'da devlet kooperatiflerle özel şekilde ilgilenmekte ve kredi, eğitim vb. gibi kolaylıklar sağlamaktadır, ayrıca kooperatiflerin ilk beş yılda kuruluş masraflarının % 25 ini karşılamaktadır. Endonezya'da kooperatiflerin idare ve yönetiminde çalışanların ücretlerini devlet vermektedir.

Dördüncü ve son kategorideki hükümetler, doğrudan doğruya ve aktif olarak kooperatiflerle iç içedirler. Yani devlet, kooperatif-

(1) P.H. Casselman, a.e.

(2) Franz C. Helm, a.e.

lerin yönetimi ve işletilmesini bizzat üstlenmiş bulunmaktadır. Hükümet genellikle, kooperatiflerin lehine olmak üzere, kooperatiflerle diğer teşebbüs şekilleri arasında bir ayırım yapmaktadır. Hükümetin resmî durumu sadece rehberlik olmakla beraber, kooperatiflerin idaresini de yürütmektedir. Bu uygulamayı aşağıda belirtilen tedbirlerin yardımıyla gerçekleştirmektedir :

a. Devlet kooperatifçiliği bir monopol halinde geliştirir. Başka bir ifade ile devletin geliştirdiği kooperatifler, devlet monopolü haline gelecek şekilde kuvvetlenirler.

b. Kooperatif üst örgütlerini kurmak ve onlara finansman kaynağı sağlamak suretiyle üye kooperatiflerin pazarlama, tedarik ve kredi ihtiyaçlarını karşılar.

c. Üst örgütlerden ayrı olarak devlet, kooperatiflerin yönetim ve finansmanına katkıda bulunur.

Sosyalist ülkelerdeki kooperatifler bu son kategoriye dahil edilmektedir. Serbest rekabetin hakim olduğu ülkelerde ise bu tür ilişkiler, kooperatif hareketinin başladığı ilk devrelerde görülmektedir. Örneğin, 1930 ların başında Birleşik Amerika'daki tarımsal kredi kooperatiflerine karşı hükümetin tutumu, dördüncü kategoriye dahil edilmektedir.

İlk iki kategoriye dahil edilen davranış biçimleri, kooperatifçiliğin bir halk hareketi olarak doğduğu ve günümüzde de yüksek bir işletmecilik seviyesine erişen serbest pazar ekonomisine sahip ülkelerde görülmekte ve benimsenmektedir.

Son iki davranış ise, ekonomileri merkezi planlamaya dayanan ve kooperatif sektörden belirli sabit hedeflerin beklendiği ülkelerde yaygındır. Bunlar çoğunlukla gelişmekte olan ülkeler olduğu için, kooperatifler, ekonomik kalkınmanın çok önemli, hatta başlıca vasıtası kabul edilmektedir. Endonezya, Mısır ve Hindistan'ı örnek olarak gösterebiliriz. Bu ülkelerde kooperatifler tamamen gelişmemişlerdir.

III. Sonuç

O halde, farklı şekildeki hükümet davranışları hem münferit kooperatifleri hem de kooperatifçilik hareketini etkilemektedir. Bu etkinin derecesi söz konusu ülkenin şartlarına ve ekonomik gelişme seviyesine bağlıdır. İdeal olan durum, bir ülkede kooperatiflerin kendi kendilerine gelişmeleri ve finanse etmeleridir. Koo-

*MUHTELİF SİYASİ REJİMLERDE
KOOPERATİFÇİLİK HAREKETİ*

peratifçilik hareketi dışardan hiç bir müdahaleye ve baskıya maruz kalmamalıdır. Eğer hükümetler, kooperatifçilik hareketi ile fazlaca ilgilenmekte iseler, kooperatifçilik dinamizmini kaybeder ve hükümet politikasının bir aracı haline gelir. Böylece kooperatifler, devlet organları durumuna dönüşürler.

Devlet güdümü altındaki kooperatifçiliğe karşı olan bu fikir-
lere rağmen, devletin katkısını ve rehberliğini şart ve yararlı bu-
lanlar da vardır. Bu görüş özellikle, liderlik müessesesinin gelişi-
mediği, organizasyonun zayıf olduğu, eğitim ve finansman imkân-
larının zayıf olduğu ülkelerde daha da geçerlilik kazanmaktadır.
Gelişmekte olan ülkelerde tatbikat bu görüşe istinat etmekle be-
raber, kooperatif girişimde hükümetlerin rolü sınırlı kalmalı ve
üyelerin insiyatifi esas olmalıdır.

becya

KOOPERATİFÇİLİK VE VERGİ SİSTEMİMİZDEKİ YERİ

Zekeriya TEMİZEL
Maliye Müfettiş Muavini

Araştırmamızın konusu, son yıllarda bilhassa Toprak ve Tarım Reformunun uygulanmağa başlanacağı şu günlerde gittikçe önem kazanan Kooperatifçilik ve bunların vergi sistemimiz karşısındaki durumları teşkil etmektedir.

1961 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 51 nci maddesinde;

«Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayıcı tedbirleri alır.» hükmü getirilmiştir.

Anayasanın Sosyal ve İktisadî Haklar ve Ödevler bölümünde bulunan yukarıdaki hüküm, Anayasa Komisyonu raporunda aşağıdaki gibi açıklanmıştır.

«İktisaden az gelişmiş memleketlerde özel teşebbüsün yalnız başına başaramıyacağı büyük dâvalar, çok kere toplu teşebbüsü ifade eden kooperatifler sayesinde gerçekleşmektedir. Kooperatifler sayesinde muazzam işler başarmış milletlerin örneklerinden faydalanarak ve sosyal devlet zihniyetine tamamen uygun olarak bazı modern anayasaların yaptığı gibi kooperatiflerin himayesi esasının anayasaya konulması memleket ihtiyaçlarına uygun görülmüştür.»

Anayasada söz konusu gerekçe ile yer alan kooperatifçilik önemli bir sosyal-ekonomik kalkınma aracı olma durumundadır.

Bilindiği gibi, bugün karma ekonomik düzene sahip az gelişmiş ülkelerin çoğunda tarım sektörü görece olarak içsel örgütlen-

me yetersizliğinden ötürü var olan piyasa mekanizması içinde ilkel koşullar altında geç ve güç gelişmektedir.

Bu nedenle, tarım sektörünün mevcut piyasa mekanizması içinde güçlü bir yer alabilmesi için; öncelikle bu sektörün içsel örgütlenmesine ilişkin tedbirlerin hızla alınması gerektiği ortadadır.

İşte bu nedenle kooperatifçilik ekonomik bir kurum olarak önem kazanmakta ve alınacak somut tedbirlerin başında yer almaktadır.

Az gelişmiş ülkelerde tarım kesiminin massedemediği nüfus bir artık olarak yine tarımda kalmakta, bu şekilde ortaya çıkan gizli işsiz kitlesinin marjinal verimi azalmaksızın yine tarımda massedilmesi ise tarımda kapital arzının bollaşması, üretim tekniğinin değişmesine bağlı olmaktadır.

Halbuki bu kesimde kişi başına gelir düşük, dolayısıyla kredilerde geriye dönmeme rizikosu çok yüksek, üretici sayısının çokluğu, dağınlığı dolayısıyla kredilerin kullanılmasını kontrol etmenin maliyeti çok yüksek, hattâ imkânsızdır. Ayrıca üretim birimlerinin dağınlığı ve çokluğu dolayısıyla tarımda teknik bilgi yayma, üreticiye yeni üretim tekniğini öğretme bu hizmetlerin maliyetini de çok yükseltmektedir.

Tarım kesimi içindeki çok küçük ölçüdeki üretim birimlerinin bir araya toplanmasıyla sayısını azaltmak, yukarıda belirtilen hizmetlerin maliyetini ve kredi verme rizikosunu azaltabilir.

Bunun ötesinde tarımsal firma ölçeğinin büyümesi içsel tasarrufları (İş bölümü, büyük ölçüde satın alma ve kredi almada fiat indirimleri) sağlayacağı gibi, büyük ölçüde ürün satışı da pazarlama maliyetlerini düşürerek dışsal tasarrufları sağlayacaktır.

Tarımda üretim tekniğinin değişmesi, çok zaman, ancak bütün o bölgedeki üreticiler tarafından bir arada uygulandığı zaman kârlı olabilmektedir. Bunu sağlayabilmek için de, firma ölçeğini büyütecek, karar verme birimi sayısını azaltacak ve bunların bir arada karar vermesini sağlayacak bir yapısal değişmeye ihtiyaç vardır ki, bu da bir toplulaştırma hareketi sonucunda ortaya çıkar.

İşte bu toplulaştırma hareketleri «Üretim Kooperatiflerinin» teşkilini gerektirmektedir.

Yukarıda belirtilen amaçlara uygun olarak, Üçüncü 5 Yıllık Kalkınma Plânının Politikalar ve Reformlarla ilgili beşinci kesimi

minde Kooperatifler ayrı bir bölüm halinde düzenlenmiş bulunmaktadır. İlgili bölümde kooperatifçilik politikasının amacı aşağıdaki şekilde ortaya konmaktadır;

«Üçüncü plân döneminde kooperatifçilik politikasının amacı, dağınık bireysel emek, güç, beceri ve tasarruf potansiyelini ekonomik ve sosyal kalkınmanın hızlandırılmasına yöneltmede kooperatiflerden bir araç olarak yararlanmaktır. Kooperatifçilik, ortakların eşit haklar tanıyan ve eşit sorumluluklar yükleyen demokratik örgütler olarak geliştirilecektir.

Fertlerin küçük tasarrufları yanında şahsî katkılarını değerlendirme imkânını ortaya koyan kooperatiflerden grupsal projelerin gerçekleştirilmesinde ve hizmetlerin görülmesinde yararlanılacaktır.

Tarım sektöründe çok amaçlı kooperatifleşme esastır.

Tarım dışı alanlarda, özellikle tüketim kooperatifleri girişimleri teşvik edilecektir.

Kooperatiflere örgütlenme ve eğitim konularında devlet desteği sağlanacak, kooperatif ortaklarının hak ve menfaatlerini koruyucu bir denetim düzeni gerçekleştirilecek ve sun'î kooperatifleşmeler önlenecektir.

Kooperatifçilikten beklenen yararları sağlayabilmek ve başarılı bir işletmeciliği gerçekleştirebilmek amacıyla uygulamaları yönlendirmek ve yapılacak Devlet yardımlarını koordine etmekle görevli bir Kooperatif Merkez Bankasının kurulması çalışmalarına başlanacaktır.»

Anayasa ve Üçüncü 5 Yıllık Kalkınma Plânında yukarıda belirtilen şekilde yer alan kooperatifçilik ve yine yukarıda belirtilen yönleri dolayısıyla üzerinde önemle durulması gereken kurumlar olarak ortaya çıkmaktadır.

1. KOOPERATİFLERİN HUKUKİ DURUMLARI VE MAHİYETLERİ

1. 1. T a n ı m :

Kooperatif kelimesinin aslı Lâtince olup, birlik beraberlik mânâsına gelen **co** ile, çalışmak mânâsını taşıyan **operatio** kelimelerinin birleşmesinden teşekkül etmiştir.

KOOPERATİFÇİLİK VE VERGİ SİSTEMİMİZDEKİ YERİ

Lâtinçe'den Fransızca'ya **cooperation** olarak geçen kooperatif, 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 485 nci maddesinde aşağıdaki şekilde tarif edilmiştir :

«Kooperatif şirket, ortaklarının iktisadî menfaatlerini ve hususiyle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım ve kefalet sayesinde sağlayıp korumak maksadıyla bir ticaret ünvanı altında kurulan değişir sermayeli bir şirkettir.»

Yukarıda da belirtildiği üzere T.T.K. nda kooperatif, şirket olarak tanımlanmıştır. Ancak 24.4.1969 tarih ve 1163 sayılı kooperatifler kanunu 100 ncü maddesiyle T.T.K. nun 485 - 502 nci maddeleri yürürlükten kaldırılmış bulunmaktadır. Bu nedenle bu tanım bugün geçerli değildir.

1163 sayılı Kanunda ise kooperatif aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır.

«Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile Özel İdareler, Belediyeler, Köyler, Cemiyetler ve Dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküllere kooperatif denir.»

Her iki tanımın incelenmesinde, amaç bakımından tarifler arasında bir fark olmamakla beraber, yeni tanımda bazı unsurların yer aldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, yeni tanımda şirket yerine teşekkül deyiminin yer almış olmasıdır.

Şirketler tatbikatta kâr amacıyla kurulan ve kâr peşinde koşan kuruluşlar olarak nitelenmektedir. Halbuki kooperatiflerde «karşılıklı yardım ve dayanışma», «belirli ekonomik menfaatlerin temini» ortaklar arasında esas alındığından bunlara teşekkül denilmesi kanun koyucu tarafından daha uygun bulunmuştur.

Her ne kadar 1163 sayılı Kanun T.T.K. nun 485 - 502 nci maddelerini yürürlükten kaldırmışsa da, ticarî şirketleri (kollektif, komandit, anonim, limited ve kooperatif şirket) olarak sayan 136 nci maddesini yürürlükte bırakmıştır.

Bu nedenle kuruluş ve amaçları itibariyle teşekkül olarak nitelendirilseler bile kooperatifler yine ilgili kanun hükümleri gereğince şirket sayılmaktadırlar.

Tanımda ortaya çıkan yeni bir husus da kooperatiflerin kamu

tüzel kişileri, özel idareler, belediyeler, cemiyetler ve dernekler tarafından da kurulacaktır.

Kooperatifin tanımlanmasında önem taşıyan husus şirket ile farklılığının belirtilmesidir. Tanımda ortakların belirli ekonomik menfaatlerinin korunmasıyla ilgili olduğu belirtilen kooperatifin bu gayesinin dışına çıkması 1163 sayılı kanunun 81 nci maddesi gereğince fesih sebebi sayılmakta, bu şekilde bünye değişikliği nedeniyle tanımın dışına çıkan kooperatifin yine aynı maddenin 4 ncü fıkrası gereğince ilgili Bakanlıkça (Ticaret Bakanlığı, yapı kooperatiflerinde Ticaret Bakanlığı ve İmar İskân Bakanlığı) mahkemen alınan karar üzerine dağıtılabileceği belirtilmektedir.

1. 2. Kooperatiflerin Faaliyetlerini Düzenleyen Hukukî Mevzuat :

Memleketimizde 1969 yılına kadar kooperatifler T.T.K. içinde tanzim edilmişlerdi. T.T.K. nun 485-502 nci maddelerinde tanzim edilen kooperatifler için bu hükümler kâfi gelmediği takdirde, anonim şirketlere ait hükümlerin uygulanacağı da belirtilmiştir.

Bu hükümler dışında kooperatiflerin düzenlenmesi ile ilgili olarak bazı özel kanunlar da çıkarılmıştır. Bu şekilde çıkarılan özel kooperatif kanunlarından başlıcaları, 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri hakkında Kanun ile 2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunudur.

Bugün kooperatifler 1163 sayılı müstakil bir kooperatifler kanunu içerisinde düzenlenmişlerdir. İlgili kanunun 100 ncü maddesi ile T.T.K. nun 485-502 nci maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır.

Ancak 1163 sayılı kanunun 98 nci maddesi anonim şirket hükümlerine atıfta bulunmuş ve :

«...Bu kanunda aksine açıklama olmayan hususlarda Türk Ticaret Kanunundaki anonim şirketlere ait hükümler uygulanır.» hükmünü getirmiştir.

Aksine hüküm olmadığı için T.T.K. nun kooperatiflere de uygulanacak hükümlerinden başlıcaları şunlar olmaktadır.

Kooperatifler hakkında da tacir olmanın genel hükümleri uygulanacak, bunun neticesi olarak da kooperatifler;

— İflâsa tâbi olacak,

KOOPERATİFÇİLİK VE VERGİ SİSTEMİMİZDEKİ YERİ

— Kanuna uygun olarak bir ticaret ünvanı seçmeğe ve kul-
lanmağa yetkili olacak,

— İşletmelerini ticaret siciline kaydettirebilecek,

— Ticarî defterleri tutmağa mecbur olacaklardır. Ayrıca yine aynı kanununun 96 ncı maddesinde,

«2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri kanunu ile 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu hükümleri ve 7116 sayılı kanunun Yapı Kooperatiflerine ait hükümleri saklıdır. Şu kadar ki, yukarıda zikredilen kanunlarda açıklık olmayan hal-lerde bu kanun hükümleri uygulanır.» hükmü bulunmaktadır.

Böylece 1163 sayılı kanun, kooperatifler hakkında ikili bir dü-zenleme getirmiştir.

1) Kooperatifler hakkında 1163 sayılı kanun hükümleri ile aksine hüküm olmadığı takdirde T.T.K. ndaki anonim şirketlere ait hükümler uygulanacaktır.

2) Özel kanunlardaki hükümler ise özel kooperatifler için uygulanacak, bu kanunlardaki hükümler kâfi gelmediği takdirde ise 1163 sayılı kanun hükümleri bu kooperatifler için de uygulanabilecektir.

1. 3. Kooperatiflerin Çeşitleri :

Ülkemizde kooperatifleri iki grupta mütalâa etmek mümkündür.

— 1163 sayılı kanuna tâbi kooperatifler (Genel hükümlere tâbi kooperatifler)

— Özel hükümlere tâbi kooperatifler.

Özel hükümlere tâbi kooperatifler bugün iki ayrı kanun tarafından düzenlenmektedir. Bunlardan birincisi 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Hakkında Kanun, ikincisi ise 18.4.1972 tarihinde kabul edilen ve 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanununu yürürlükten kaldıran 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri kanunu'dur.

Özel kanunlara tâbi kooperatiflerin bazı özellikleri ve faaliyetlerinin kapsamı dolayısıyla daha geniş bir konu teşkil etmesi, ayrıca 1163 sayılı kanun hükümlerinin gerektiğinde bu kooperatifler için de uygulanabileceği gözönünde bulundurulurken, ilgili kanunlara tâbi kooperatifler, konunun sınırlandırılması bakımından inceleme dışı bırakılmıştır. Konuyu bu şekilde sınırladıktan sonra, açıklamalarımıza genel hükümlere tâbi önemli bazı kooperatif türlerinin kısaca açıklanmasıyla devam edebiliriz.

1. 3. 1. Tüketim Kooperatifleri :

Bu kooperatifler, ortaklarının tüketim maddelerine olan ihtiyaçlarını ucuza temin etmek amacıyla kurulmuşlardır. Temin ettikleri maddeleri statülerinin elverdiği ölçüde hem kendi ortaklarına hem de diğer tüketicilere satabilirler.

Kooperatif satın aldığı mamûllere belirli bir kâr payı ekleyerek ortaklara satar. Görünüşte bir kâr sağlıyor zannı uyanmasına rağmen bu gerçek bir kâr olmayıp ortaklardan tahsil edilen bir meblâğdır. Ve bu meblâğın tekrar ortaklara iade edilmesi gerekir (risturn). Böylece ortaklar, daha önce verdikleri bir meblâğı geri almaktadırlar ki, bunu bir kâr tevzii olarak kabul etmemek gerekir.

Kooperatifin ortak olmayan şahıslarla muamele yapması halinde, ortak olmayanlar risturndan istifade edemeyeceklerinden, bu kimselerden elde edilen kâr kooperatifte kalır. Kooperatif bu miktarı ortaklarına dağıtmayarak yedek akçelerine ilâve eder veya özel bir fonda toplar.

1. 3. 2. Üretim Kooperatifleri :

Bu tip kooperatifler ya ortaklarının ham madde, âlet vs. gibi ihtiyaçlarını karşılamak veya onların elde ettikleri mahsûlleri satmak amacıyla kurulmuşlardır. Tarımsal endüstriyel üretim alanları bu kooperatiflerin faaliyet çevreleridir. Ortaklarına ham madde dağıtan üretim kooperatifleri aldıkları emteayı üzerine az bir kâr koyarak ortaklarına satar veya âlet ve makinaları kiraya verirler. Bu şekilde elde edilen kâr ya bazı amaçlara tahsis edilir veya risturn olarak ortaklara verilir.

Ortakların elde ettikleri mamûlleri satan kooperatifler, evvelden tesbit edilen fiatlar üzerinden ortaklarına avans mahiyetinde bir bedel ödeyerek mamûlleri alır. Bu malları satarak satış fiatı ile avans olarak verilen miktar arasında bir fark varsa bunu ortaklara risturn olarak dağıtır. Bu tür kooperatiflerde satış tamamen ortak olmayanlara yapılmakta, bu özelliği dolayısıyla da tüketim kooperatiflerinden tamamen ayrılmakta ve onlara nazaran daha ticarî bir mahiyet arz etmektedir. Ancak bu kooperatiflerde elde edilen fiat farkı her ortağa kooperatife verdiği mahsûl miktarı ile mütenasip olarak risturn edildiği için âdil bir kâr dağıtım sistemi mevcut bulunmakta ve bu dağıtımda ortak sermayelerinin hesaba katılmaması dağıtımın tam bir ticarî mahiyet almasına engel olmaktadır.

1. 3. 3. Kredi Kooperatifleri :

Bu kooperatiflerin gayesi ortaklarına ucuz kredi temin etmektir. Bu sebeple gerek ortaklarından ve gerekse dışardan temin edilen paraları az faizle ortaklarına dağıtırlar. Bu kooperatiflerde de ortaklara dağıtılan paralar için hesaplanan faiz, dışardan temin edilen paralara ödenen faiz nisbetine nazaran biraz yüksek tutulur, ve bu suretle iki faiz nisbeti arasındaki fark, neticede bir kâr bırakır. Bu fiât farkı daha ziyade kooperatifin masraflarını karşılamak için kullanılır, ve artan bir kısım kalırsa ortaklara risturn olarak dağıtılır.

2. 1163 SAYILI KANUNA TÂBİ KOOPERATİFLERİN VERGİ KANUNLARI KARŞISINDAKİ DURUMLARI

Kooperatiflerin tarif ve amaçları gereği, teşvik edilmeleri gereken kurumlar olarak kabul edilmeleri gerektiğinden, Vergi Kanunları karşısındaki durumları istisna ve muafiyetlerle hafifletilmiş bulunmaktadır.

1163 sayılı kanun yürürlüğe girinceye kadar vergi kanunlarında ve özel kooperatif kanunlarında belirtilen muafiyetlerden ayrı olarak, ilgili kanunun 93 ncü maddesiyle mevcut istisna ve muafiyetlere ilâveten bütün kooperatiflere şamil bazı yeni muafiyetler tanınmıştır .

Kooperatiflerin vergi kanunları karşısındaki durumları incelenirken konuyu Kurumlar Vergisi Kanunu karşısındaki durumları ve diğer vergi kanunları karşısındaki durumları olmak üzere iki açıdan incelemek gereklidir.

2. 1. Kooperatiflerin Kurumlar Vergisi Karşısındaki Durumları :

Kurumlar Vergisi Kanununun mevzu ve mükellefle ilgili birinci maddesinin (b) fıkrasında kooperatif şirketlerin kazançlarının Kurumlar Vergisine tâbi olduğu belirtilmektedir.

Kanunun 3 ncü maddesinde ise «Kooperatif şirketler, Türk Ticaret Kanununa ve özel kanunlarına göre kurulan ve istihlâk, istihsal, kredi, satış, yapı ve sair kooperatif şirketleri ile aynı mahiyetteki kooperatif şirketlerdir» şeklinde tanımlanmış yine aynı maddede okul kooperatifleri gibi dernek veya adî şirket mahiyetinde olanların kooperatif şirket addolunmayacağı da belirtilmiştir.

Kurumlar Vergisi Kanunu bu maddesiyle kooperatif kazanç-

larını vergi mevzuuna almakla beraber, muafliklarla ilgili 7 nci maddenin 16 ncı fıkrasına ve istisnalarla ilgili 8 nci maddesinin 2 nci bendinde, kooperatif kazançlarının hangi hallerde Kurumlar Vergisinden muaf ve istisna olduğu belirtilmiş bulunmaktadır.

2. 1. 1. Muafiyet hükümleri bakımından kooperatiflerin Kurumlar Vergisi karşısındaki durumları :

Kurumlar Vergisi Kanununun 7 nci maddesinin 16 ncı bendi hükmüne göre kooperatiflerin vergiden muaf olması için, esas mukavelelerinde,

- Sermaye üzerinden kazanç dağıtılmaması,
- İdare Meclisi başkan ve üyelerine kazanç üzerinden hisse verilmemesi,
- İhtiyat akçelerinin ortaklara dağıtılmaması,
- Münhasıran ortaklarla iş görülmesine dair hükümler bulunması gerekmektedir.

1163 sayılı kanunun 93 ncü maddesinde de yukarıki şartlara haiz olmak suretiyle kooperatiflerin Kurumlar Vergisinden muaf olacağı ayrıca belirtilmiş bulunmaktadır.

Kurumlar Vergisi Kanununun 7 nci maddesinin 16 ncı bendinde (esas mukavelelerde yukarıdaki şartlar olmakla beraber fiilen bu kayıt ve şartlara uymayan kooperatifler muafiyetten faydalanamazlar) hükmü **mevcuttur**. Maddeye 199 sayılı kanunla eklenen bu hüküm **esas mukavelelerde** yer almakla beraber, yukarıdaki şartlara uymayan kooperatiflerin vergilendirileceğini açıkca ortaya koymaktadır.

Nitekim bu husus 1163 sayılı kanunun 81 nci maddesi gereğince de zaten kooperatifin amaçlarının dışına çıkması nedeniyle feshini gerektiren bir husus olmaktadır.

Kurumlar Vergisi Kanununun 7 nci maddesinin 16 ncı fıkrasında belirtilen ve kooperatiflerin muafiyetten istifade edebilmesi ile ilgili şartlar ayrı ayrı incelendiğinde aşağıdaki hususlar ortaya çıkmaktadır.

2. 1. 1. 1. Sermaye üzerinden kazanç dağıtılmaması :

Yukarıda da belirtildiği üzere kooperatiflerin Kurumlar Vergisinden muaf olmalarının birinci şartı ana mukavelede sermaye üzerinden kazanç dağıtılmamasıdır.

**KOOPERATİFÇİLİK VE VERGİ
SİSTEMİMİZDEKİ YERİ**

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun 38 nci maddesinde kooperatiflerin iki şekilde kazanç dağıtabilecekleri belirtilmiş bulunmaktadır.

38 nci madde kooperatiflerin bir yıllık faaliyetlerinden doğan gelir gider farkı müsbet olduğu takdirde, bunun kooperatifin yedek akçesine ekleneceğini esas ve kanunî prensip olarak kabul etmiş, ana sözleşmeye hüküm konulmak şartıyla bu esasın kısmen değiştirileceğini maddenin diğer fıkralarında açıklamıştır. Buna göre;

— Ana sözleşmede gelir - gider farkının ortaklar arasında bölüşülmesi öngörülmüş ise bu bölünme ortakların kooperatifle yaptıkları muamele üzerinden olacaktır.

— Yine ana sözleşmeye hüküm konulduğu takdirde gelir - gider farkının en az % 50 sinin ortaklara muameleleri üzerinden dağıtıldıktan sonra, ortakların sermaye paylarına genel kurul kararı ile en çok % 7 oranına kadar faiz ödemek suretiyle kâr dağıtılabilecektir.

Ortak dışı muamelelerden elde edilen kârlar dağıtılmaz ve kooperatifin gelişmesinde kullanılmak üzere özel bir fonda toplanır. Menfi farklar kapatılmadığı müddetçe kâr dağıtımı yapılamaz.

Kooperatiflerin ana sözleşmelerinde ikinci şekle göre kâr dağıtılabileceği konusunda bir hüküm olduğu takdirde muafiyet hükümünden istifade edemeyecekleri açıktır. Sözleşmelerinde kazancın muamele üzerinden dağıtılacağı yazılı olup fiilen de bu esası uygulayan kooperatifler kanununun koyduğu esaslara göre Kurumlar Vergisinden tamamen muaftırlar. Risturnun nakten veya aynen yapılmasının veya doğrudan veya vasıtalı olarak yapılmasının muafiyete tesir etmemesi gerekir.

2. 1. 1. 2. İdare meclisi başkan ve üyelerine kazanç üzerinden hisse verilmemesi :

Kooperatif teşekküllerin kooperatifler kanununda gösterilen üç ayrı organı bulunmaktadır. Bunlar;

- Genel Kurul
- Yönetim Kurulu
- Denetleme Kurulu'dur.

Bu organlardan Genel Kurul Kooperatif Ortaklarının toplanmasından meydana gelir ve en yüksek organdır. Yönetim Kurulu,

Genel Kurul tarafından seçilip, kooperatif işlerini onun adına yürüten organdır.

Denetleme Kurulu ise yine Genel Kurul tarafından seçilip onun adına İdare Kurulunun çalışmalarını kontrol eden organdır.

Kurumlar Vergisi Kanununda kâr üzerinden sadece İdare Meclisi Başkan ve üyelerine pay verilmesi, muafiyeti ihlâl edici bir husus olarak sayılmış, deneticilere ve diğer memurlara kârdan pay verilmesi muafiyeti ihlâl edici bir husus olarak kabul edilmemiştir.

Bu hükmün kooperatiflerin örtülü kazanç dağıtmasını önleyici bir tedbir olarak getirildiği açıktır.

Kurumlar Vergisi Kanununun «Örtülü Kazançla» ilgili 17 nci maddesinde Kurumların ortakları, ortakların hısımları, idare meclisi başkan ve üyeleri, müdür ve yüksek memurlarından bahsedilmekte ve bunlara emsaline göre göze çaracak derecede yüksek aylık, ikramiye, ücret veya benzeri ödemelerde bulunduğu takdirde bunların örtülü kazanç telâkki edilerek safı kazançtan indilemeyeceği belirtilmektedir.

2. 1. 1. 3. İhtiyat akçelerinin ortaklara dağıtılmaması :

1163 Sayılı Kanunun 39 ncu maddesinde «Gelir - Gider farkının en az % 10'u yedek akçe olarak ayrılmadıkça ortaklara dağıtımı yapılmaz. Yedek akçelerin ortaklara dağıtılacağına dair ana sözleşmeye konacak hükümler muteber değildir», hükmü mevcuttur.

Kurumlar Vergisi Kanununda kooperatiflerin muafiyetlerinden bahsedilirken ihtiyat akçelerinin ortaklara dağıtılmaması şeklindeki bu hükmün getirilmesi bu şekilde ayrılan yedek akçelerin ortaklara gizli kazanç dağıtımı şeklinde geçmesini önleme gayesine matuf olarak konulmuştur. Yedek akçelerin ortaklara her ne şekilde olursa olsun dağıtımı kooperatiflerin muafiyetini ortadan kaldıracığı gibi, zaten bu durum kanunen de mümkün değildir.

Faaliyette bulunan bir kooperatifin yedek akçelerinin ortaklara dağıtımı söz konusu olmamakla beraber, bu durum tasfiye halinde karşımıza çıkacaktır. Yedek akçelerin ortaklara veya ortak olan idarecilere dağıtılması kooperatifler için yukarıda belirtilen şartı ortadan kaldırmış olduğundan bu durumda kooperatifin Kurumlar Vergisine tâbi olması gerekecektir.

Kooperatiflerce ayrılan yedek akçeler genellikle menkûl veya gayrimenkullere yatırılacakları gibi sermaye olarakda kul-

lanılabilirler. Bu şekilde elde edilen gelirin ortak muamelelerinden elde edilen bir gelir olarak kabul edilmesi düşünülemez. Bu nedenle elde edilen bu tür gelirlerin ya yedek akçelere eklenmesi veya 1163 sayılı kanunun 38 nci maddesinde sözü edilen fonda toplanması gerekmektedir.

Bu gelirlerin belirtilen fonda toplanmaması veya yedek akçelere eklenmeyerek ortaklara dağıtılmasını yedek akçelerin dağıtılması şeklinde mütalâa etmek ve kooperatiflerin muafiyetten faydalanamayacağını belirtmek yerinde olacaktır.

2. 1. 1. 4. Münhasıran ortakları ile iş görmek :

Kurumlar Vergisi Kanununun kooperatiflerin vergiden muafiyeti konusunda koyduğu sonuncu şart, kooperatifin ortaklar ile iş yapması, diğer deyiimi ile ortak olmayanlarla muamele yapmamasıdır.

Ortak dışı muamele yapmak, diğer bir deyimle ortakları dışında olanlarla muamele yapmak bir kooperatifin statüsünde yer aldığı takdirde Kurumlar Vergisi muafiyeti bozulmaktadır. Ortak dışı satışlardan elde edilen kazanç farkı da vergiye tâbi olmaktadır. Ortak dışı satışlardan bir kazanç elde edilmediği takdirde Kurumlar Vergisinin ödenmeyeceği tabiidir. Ancak bu gibi durumlarda da yine beyanname verme mecburiyetinin olması gerekir.

Kooperatiflerin Kurumlar Vergisinden muafiyeti ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken en önemli hususlardan biri de şudur :

1163 sayılı kanunun 93 ncü maddesinin son fıkrasında «kooperatifler kooperatif birlikleri ve kooperatif merkez birliklerin faaliyete geçen üst kuruluşlara girmedikleri takdirde, bu maddenin 1 No.lu fıkrasının (b) bendi ile (2) No.lu fıkrasından gayri fıkralarında yazılı muafılıklardan istifade edemezler» hükmü mevcuttur. Bu hükme göre bir kooperatif, faaliyete geçen bir üst kuruluşa girmediği takdirde 93 üncü maddenin 3 üncü fıkrasıyla getirilen «5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 199 sayılı kanunla değişik 7 nci maddesinin 16 ncı bendindeki esaslar dahilinde Kurumlar Vergisi muafılığından faydalanırlar» hükmünden faydalanmayacaktır.

Bu nedenle bu durumu da Kurumlar Vergisine getirilen yeni bir muafık hükmü saymak ve kooperatiflerin kurumlar vergisinden muafiyetlerini incelerken bu duruma riayetini sağlanıp sağlan-

madığına bakmak gerekecektir. İlgili hususa riayet edilmediği takdirde diğer bütün şartlar tamam olsa da kooperatifler muafiyetten istifade edemeyeceklerdir.

2. 1. 2. İstisna hükümleri bakımından kooperatiflerin Kurumlar Vergisi Kanunu karşısındaki durumları :

Kooperatiflerin Kurumlar Vergisi karşısındaki kazanç istisnaları Kurumlar Vergisi Kanununun 8 inci maddesinin 2 nci bendinde düzenlenmiş, 1163 sayılı kanunda bununla ilgili bir hükme yer verilmemiştir.

Kanundaki muafiyet hükümleri ile istisna hükümleri birbirini tamamlamaktadır. Muafiyet halinde kooperatiflerin kazançları vergi dışı kalmakta, istisna halinde ise kooperatif kazançlarının belirli bir kısmı vergi dışı bırakılmaktadır.

Kurumlar Vergisi Kanununda istisna konusu 3 şekilde söz konusu olmaktadır.

- 1) Risturn istisnası
- 2) İdare giderleri istisnası
- 3) İştirâk kazançları istisnası.

Bunlardan (1) ve (2) sıralarında yer alan istisnalar münhasıran kooperatiflere tanınmış bir istisna olmakla beraber, iştirâk kazançları istisnası bütün kurumlara tanınmış olması nedeniyle kooperatiflere de tanınmış olmaktadır.

2. 1. 2. 1. Risturn istisnası :

Muafiyetlerle ilgili hükümlerden herhangi birini ihlâl ederek Kurumlar Vergisine tâbi olan kooperatiflerin kazançlarına risturn istisnası uygulanmaktadır.

Risturnun, ortakların kooperatifle olan alış-veriş esaslarına göre hesap edilen kısmı istisnaya tâbi tutulmaktadır. Yani bir kooperatifte ortaklara risturn edilebilecek paralar, onların kooperatifle yapmış oldukları muamelelerden doğan fark olmalıdır. Yoksa kooperatifin, ortaklarının alışverişleri dışında elde ettiği kazançların risturn edilmesi istisnaya giremez.

**KOOPERATİFÇİLİK VE VERGİ
SİSTEMİMİZDEKİ YERİ**

1163 sayılı kanununun 38 inci maddesinde kooperatiflerin 2 şekilde kazanç dağıtabilecekleri belirtilmiştir.

Bunlardan birinci esas teşkil eden, ortakların yaptıkları muamele oranına göre dağıtım yukarıda belirtildiği üzere risturn istisnasına tâbi olacaktır.

Ancak ana mukavelede ikinci esasa göre dağıtım yapılabileceği belirtilmiş ise bu halde risturn istisnasının sadece ortak muamelelerine göre dağıtılan kısmına uygulanacağı, sermayeye faiz vermek suretiyle yapılan dağıtımın bu istisnaya giremeyeceği açıktır. Bu halde sermayeye faiz vermek sureti ile dağıtılan miktar kurumlar vergisine tâbi olacaktır.

Bu durumu bir örnekle açıklayalım :

Sermayesi 300.000,— TL. sı olan bir kooperatifin yıllık kazancı 100.000,— TL. sı olsun. Anasözleşmede ise ortakların sermaye paylarına % 7 faiz ödeneceği yer alsın. Kazancın tümünün ortak muamelelerinden sağlandığı varsayımı ile 38 inci maddeye göre kazanç dağıtımı :

Sermaye faiz verilerek dağıtılacak miktar	21.000,—
Risturn olarak dağıtılacak miktar	79.000,—

şeklinde olacaktır. Bu duruma göre risturn olarak dağıtılacak olan 79.000,— TL. Kurumlar Vergisinden istisna edilecek, sermayeye faiz vermek suretiyle dağıtılacak olan 21.000,— TL. ise Kurumlar Vergisine tâbi olacaktır (Örnek Kurumlar Vergisi matrahından indirilecek kısımlar nazara alınmadan verilmiştir.)

Risturnların hangi şartlar altında Kurumlar Vergisinden istisna edileceği kanunda sayılmıştır. Buna göre;

2. 1. 2. 1. 1. İstihlâk Kooperatiflerinde; ortakların satın aldıkları malların bedeline göre hesaplanan risturnlar Kurumlar Vergisinden istisna edilmiştir.

İstihlâk kooperatifleri, ortaklarının muhtaç oldukları maddeleri istihsal yerlerinden toplu olarak ve ucuz fiatla tedarik etmek maksadıyla kurulmuş olup, bu gibi kooperatifler her zaman kendi ortaklarına satış yapmakla yetinmezler ve aynı zamanda ortak olmayan kimselere de satış yapabilirler. Burada risturn istisnasından faydalanacak olan sadece kooperatifin ortaklarla yapmış olduğu muamelelerden doğan kazanç farkıdır.

Örneğin; bir istihlâk kooperatifinin bir yıl içindeki satışları ve elde ettiği kâr aşağıdaki gibi olsun.

Ortaklara yapılan satışlar yekûnu	400.000,—
Ortak olmayanlara yapılan satışlar	200.000,—
	+
Satışlar toplamı	600.000,—
Elde edilen kâr	60.000,—

Bu halde ortaklara yapılan 400.000,— liralık satışa isabet eden kâr $(4/6 \times 60.000,—) = 40.000,—$ lira, diğer satışlara isabet eden kâr ise 20.000,— liradır. Ortaklara yaptıkları muamele oranına göre dağıtılacak olan 40.000,— lira, 8 inci maddenin 2/a fıkrasına göre Kurumlar Vergisinden istisna edilecek, 20.000,— lira ise Kurumlar Vergisine tâbi olacaktır.

2. 1. 2. 1. 2. İstihsal Kooperatiflerinde; ortakların kooperatife sattıkları veya kooperatiften satın aldıkları malların kıymetlerine göre hesaplanan risturnlar Kurumlar Vergisinden istisna edilmiştir.

Mahiyetleri daha önce açıklanan bu tür kooperatiflerde risturn istisnası şu şekilde bir örnekle açıklanabilir.

Hem ortaklarıyla, hem de ortak olmayanlarla muamele yapan bir istihsal kooperatifinin bir takvim yılı içindeki muamele ve satış sonuçları aşağıdaki gibidir.

Ortaklardan alınan mal mukabili verilen avanslar	600.000,—
Ortak olmayanlardan satın alınan mal bedeli	200.000,—
T o p l a m	800.000,—
Kooperatifçe sağlanan satış kârı	80.000,—

Kooperatifin elde ettiği satış kârının ortak muamelelerine tekâbüle eden $(6/8 \times 80.000,—) = 60.000,—$ lirası, ortaklara, kooperatife sattıkları malların kıymetine göre tevzi edileceğinden Kurumlar Vergisinden istisnadır. Ortak olmayanlara yapılan satıştan doğan 20.000,— liralık kazanç ise Kurumlar Vergisine tâbi olacaktır.

2. 1. 2. 1. 3. Kredi Kooperatiflerinde; ortakların kullandıkları kredilere göre hesaplanan risturnlar Kurumlar Vergisinden istisna edilmiştir.

Risturnlarla ilgili olarak belirtilmesi gereken diğer bir husus

KOOPERATİFÇİLİK VE VERGİ SİSTEMİMİZDEKİ YERİ

ta, risturnların nakten ve aynen (aynı kıymette bir mal ile) ödenmesinin istisnânın uygulanmasına tesir etmeyeceğidir. Böylece kooperatif ortaklarına risturn bedeline tekabül edecek miktarda mal dağıttığı takdirde istisna bakımından durumda bir değişiklik olmayacaktır. Ancak burada dikkat edilecek nokta, malların değerinin risturn edilecek meblâğdan fazla olmamasıdır. Aksi halde fazlalıklar risturn istisnasına girmez ve vergiye tâbi olur.

2. 1. 2. 2. İdare Giderleri İstisnası :

Kurumlar Vergisi Kanununun risturn istisnası yanında kabul ettiği diğer istisnada, ortaklardan idare giderleri karşılığı olarak alınan paraların iadesidir.

Kooperatif sözleşmesinde belirtilmiş ise ortaklar her sene kooperatifin idare giderlerine karşılık olmak üzere muayyen bir para ödemeğe mecburdurlar. Ödenen bu paralardan sarf olunmayan kısım, sene sonunda ortaklara verdikleri masraf karşılığı nisbetinde iade edildiği takdirde, bu paralar 8 nci maddenin 2 nci bendinin (d) fıkrası hükmüne göre Kurumlar Vergisine tâbi tutulmayacaktır.

2. 1. 2. 3. İştirâk Kazançları İstisnası :

İştirâk kazançları istisnası yukarıda da belirtildiği üzere sadece kooperatiflere tanınan bir istisna olmayıp, Kurumlar Vergisi Kanunu ile tüm kurumlara tanınmış olduğundan kooperatiflere de tanınmış olmaktadır.

8 nci maddenin 1 inci fıkrasında, kurumların iştirâk kazançlarından istisna tutulabilmeleri için gerekli şartlar sayılmıştır. Buna göre, iştirâk kazançlarının vergiden istisna tutulabilmeleri için;

a) Ana kurum tarafından iştirâk edilen (tâbi) kuruma konulan sermaye, bu kurumun sermayesinin en az % 10 una tekabül etmelidir.

b) İştirâk, tâbi kurumun kuruluş yılında veyahut son bilânço tarihinden en az bir yıl önce vâki olmalıdır.

c) İştirâk keyfiyeti tevsik ve isbat olunmalıdır.

Bu şartlarla herhangi bir iktisadî kuruluşlara katılan bir kooperatifin buradan alacağı kazançları Kurumlar Vergisinden istisna olacaktır.

Kooperatifler başka kurumlara iştirâk edebilecekleri gibi, başka bir kooperatife de iştirâk edebilirler. Ancak 1163 sayılı kanunun 19 uncu maddesine göre kooperatifte hiçbir ortağın hiç bir şekilde

30.000,— TL. dan fazla pay sahibi olamayacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla, 30.000,— TL. lık pay iştirâk edilen kooperatifin sermayesinin % 10 undan az ise bu halde kooperatifin iştirâk kazancı istisnasından istifade etmesi olanaksızdır.

2. 1. 2. 4. Yatırım İndirimi bakımından :

Kooperatiflerin Kurumlar Vergisi karşısındaki durumlarına son vermeden önce yatırım indirimi ile ilgili durumlarına da değinmek yerinde olacaktır.

Kurumlar Vergisi Kanununun 8 nci maddesinin 5 nci fıkrasında «Gelir Vergisi Kanununun yatırım indirimi istisnasına taallük eden hükümleri sermaye şirketleri ile kooperatif şirketler hakkında da uygulanır. Tahvilât ihracı suretiyle sağlanan kaynaklar, yatırım indirimi ile ilgili hükümlerinin uygulanması bakımından öz sermaye sayılır.» hükmü mevcuttur.

Bu hüküm gereğince kooperatiflerin yatırım indiriminden istifade edebilecekleri açıktır. Ancak tereddütlü olan husus kooperatiflerin tahvil ihracı suretiyle kaynak sağlayıp sağlayamayacakları hususudur.

Kooperatifler kanununda kooperatiflerin tahvil çıkarmasını menedici bir hüküm yoktur. Bununla beraber kanunun 98 inci maddesinde «Bu kanunda aksine açıklama olmayan hususlarda Türk Ticaret Kanunundaki Anonim Şirketlere ait hükümler uygulanır» denilmektedir. Bu nedenle kooperatif teşekküllerinde bu hüküm gereğince tahvil çıkarabileceklerini kabul etmek gerekir. Kooperatiflerin bünyeleri itibariyle tahvil çıkararak kredi sağlanması müşkül görülmekle birlikte, bu şekilde de kredi sağladıktan sonra Gelir Vergisi Kanunu hükümlerine göre yatırım indiriminden istifade etmemesi için bir neden kalmamaktadır.

Buraya kadar kooperatiflerin Kurumlar Vergisi karşısındaki durumlarından bahsedilirken konu üzerinde istisna ve muaflık hükümleri bakımından duruldu. Bunların dışında faaliyetleri dolayısıyla kooperatiflerin Kurumlar Vergisine tabi olacağı ve umumi hükümler çerçevesinde vergilendirileceği açıktır.

Burada değinilmesi gereken diğer bir hususta şudur :

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 38 inci madde 4 üncü fıkrasına göre ayrılacak işletmeyi geliştirme fonu, aynı kanunun 94 üncü maddesine göre ayrılacak Tanıtma ve Eğitim Hizmetlerini sağlayacak fon, anılan kanunun 40 ıncı maddesine göre ayrılacak

KOOPERATİFÇİLİK VE VERGİ SİSTEMİMİZDEKİ YERİ

ortak ve personel için yardım fonları, 39 uncu madde gereğince ayrılacak yedek akçelerin, Kurumlar Vergisi matrahından indirilip indirilemeyeceği konusudur.

Bu konuda görüşümüz, Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonunun 20.2.1973 tarihli 204 - 1 genel sıra numaralı kararına uygun olup, tanıtma ve eğitim hizmetlerini sağlayacak fon dışında kalan fonların Kurumlar Vergisi matrahından düşülemeyeceği şeklindedir. Çünkü, Kurumlar Vergisi Kanununda bu fonların gider yazılabileceği konusunda bir hüküm olmadığı gibi, bu fonlar mahiyetleri itibariyle, işletmede kalan ve ilerdeki yıllarda ya işletmenin çeşitli nedenlerle ortaya çıkan giderlerini karşılamak ya da yeni yatırımlar ve gelişme ihtiyaçlarında kullanılmak üzere ayrılmaktadır.

Esasen de ileride yapılacak giderler, o yılların giderleri arasında yer alacaklardır. Bunların önceden bir fona bağlandıkları gerekçesi ile, şimdiden matrahtan indirilmesi düşünülemez.

2. 2. Kooperatiflerin Diğer Vergi Kanunları Karşısındaki Durumları :

2. 2. 1. Gelir Vergisi Bakımından :

Gelir Vergisi Kanununun menkûl sermaye iratları ile ilgili 75 inci maddesi, menkûl sermaye iratlarının tanımını yapmış, 3 üncü fıkrasına ise «iştirâk kazançları hisselerinden doğan kazançlar (limited şirket ortaklarıyla, komanditerlerin kâr payları, kooperatif şirketlerin dağıttıkları kazançlar bu zümreye dahildir. Kooperatif şirketlerin ortakları ile yaptıkları muamelelerden doğan kârların ortaklara, ortaklıkla yaptıkları muamele nisbetinde tevzii, kazanç dağıtımı sayılmaz.)» menkûl sermaye iradıdır, demek suretiyle kooperatif ortaklarının kooperatiften aldıkları kazanç paylarını menkûl sermaye iradı addetmiştir.

Yine aynı kanunun iratlarda vergi tevkifatı ile ilgili 96 inci maddesinde vergi tevkifatı yapılacak kazançlar, menkûl sermaye iratlarında vergi tevkifatı ve dağıtılmayan kurum kazançlarında vergi tevkifatı olmak üzere iki kısımda incelenmiştir.

2. 2. 1. 1. Menkûl sermaye iratları yönünden vergi tevkifatı ve kooperatifler :

Kooperatiflerin ortaklar arası muamelelerden doğan gelir gider farkını ortaklarına yaptıkları muamele oranında dağıtması Gelir

Vergisi Kanununda menkûl sermaye iradı olarak sayılmamıştır. Bu nedenle tevkifata tâbi tutulmaları beklenemez.

Ortak dışı muamelelerden elde edilen kazançların da ortaklara dağıtılması 1163 sayılı kanun gereğince mümkün olmadığına göre, kooperatiflerin tevkifat yapacakları tevziatları 1163 sayılı kanunun 38 inci maddesinde bahsedilen ve «gelir gider farkının en az % 50 si ortaklara dağıtıldıktan sonra ortakların sermaye paylarına genel kurul kararı ile en çok % 7 ye kadar faiz vermek (ana sözleşmede hüküm olmak şartıyla) suretiyle tevziatta söz konusu olacaktır.

Gelir Vergisi Kanununun 96 ncı maddesinin (c) fıkrasında bahsedilen «... kazanç dağıtan kooperatif şirketlerde kâr paylarından» bu anlamı çıkarmak gerekir.

Bunu bir örnekle açıklayalım :

Sermayesi 500.000,— lira olan bir kooperatif teşekkülün bir yıllık faaliyeti sonucunda ortaklarıyla yaptığı muamelelerden sağladığı kazanç 100.000,— lira olsun. Ve o yıl genel kurul kararıyla ortaklara % 7 oranında sermaye üzerinden faiz verileceği, ayrılacak yedek akçe nisbeti ise % 10 olarak kabul edilsin. Bu durumda;

Dönem kârı	100.000,—
Yedek akçeler	10.000,—
Dağıtılacak miktar	90.000,—
Ortaklara muameleleri oranında verilecek kâr payı (90.000,— × % 50)	45.000,—
Sermayeye faiz vermek suretiyle dağıtılacak miktar (500.000,— × % 7)	35.000,—
Risturn olarak dağıtılacak miktara eklenecek miktar	10.000,—

Daha önceki kısımlarda da belirtildiği üzere ortaklara dağıtılacak % 7 faiz tutarları üzerinden (35.000 × % 25) = 8.750,— lira Kurumlar Vergisi ödenecek, dağıtılacak miktardan Kurumlar Vergisi tutarı düşüldükten sonra kalan (35.000 — 8750) = 26.250,— lira üzerinden ise Gelir Vergisi Kanununun 105 inci maddesi gereğince % 20 nisbetinde 5.250,— lira tevkifat yapılacak ve aynı kanunun 98 inci maddesi gereğince tevkifatın yapıldığı ayı tâkip eden ayın 20 inci günü akşamına kadar ilgili Vergi Dairesine yatırılacaktır.

2.2.1.2. Dağıtılmayan kurum kazançları yönünden vergi tevkifatı ve Kooperatiflerin durumu :

Gelir Vergisi Kanununun 96 ıncı maddesinin 2 inci fıkrasında; «Sermaye şirketleri ile kazanç dağıtan kooperatif şirketlerin kurumlar vergisine matrah olan kurum kazancından ödenmiş veya ödenmesi gereken Kurumlar Vergisi çıkarıldıktan ve aşağıdaki indirim ve ilâveler yapıldıktan sonra kalan miktar dağıtılmayan kurum kazancıdır.

Dağıtılmayan kurum kazancı, bu şirketlerce Kurumlar Vergisi Beyannamesinin verileceği süre içinde vergi tevkifatına tâbi tutulur.» hükmü mevcuttur. Bugünkü kooperatifler kanunu karşısında bu hüküm, uygulama olanağını, yukarıda da belirtildiği üzere, sermayeye faiz vermek şeklinde bir dağıtım söz konusu olduğu ve bu şekilde ayrılan miktarın henüz ortaklara verilmemiş bulunduğu halde, bulmaktadır.

Bunun ötesinde 1163 sayılı kanunun 38 inci maddesinde, ortak dışı işlemlerden elde edilen kârın dağıtılmayarak kooperatifin gelişmesine yarayacak işlerde kullanılmak üzere bir fonda toplanacağı belirtildiğine ve ortaklarla yapılan muamelelerden elde edilen kazancında menkûl sermaye iradı olarak addedilmediğine nazaran kooperatifte vergi tevkifatına tâbi bir kazancında olmayacağı açıktır.

Görüşümüzü yukarıda belirtilen şekilde ortaya koymakla beraber, kooperatiflerin Kurumlar Vergisi Kanunu karşısındaki durumları incelenirken belirtilen fonların, stopaj matrahının tesbitinde nazara alınıp alınmayacağı tereddütlü bir konu olarak yine ortada kalmaktadır.

Tanıtma ve eğitim hizmetlerini sağlayacak fonun 1163 sayılı kanunun 94 üncü maddesi gereğince Ticaret Bakanlığı emrine tahsis edileceği, dolayısıyla Kurumlar Vergisi matrahının tesbitinde indirim kalemi olarak nazara alındığından burada tekrar indirilemeyeceği açıktır. Bunun yanında 1163 sayılı kanunun 38 inci maddesinde sözü edilen işletmeyi geliştirme fonu kanunî zorunluluğa dayanan, dolayısıyla dağıtılması kanunen mümkün olmayan bir ihtiyat karakterindedir. İlgili kanunda «... ortak dışı işlemler elde edilen hasılat dağıtılamaz. Bunlar kooperatifin gelişmesine yarayacak işlerde kullanılmak üzere bir fonda toplanır...» denilmek suretiyle konuya kesinlik kazandırılmıştır.

Bu nedenle belirtilen fona eklenen, ayrılan hasıla, G.V.K. nun 96/2-A-a maddesinde bahsedilen özel kanunlarındaki mecburiyete dayanılarak ayrılan ihtiyat akçesi olup, stopaj matrahının tesbitinde yedek akçelerle birlikte indirilmesi gereken bir unsurdur.

(Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonununun 20.2.1973 tarih ve 204 - 1 sayılı kararında yukarıda belirtilen işletmeyi geliştirme fonu stopaj matrahının tesbitinde indirim kalemi olarak kabul edilmemiştir.

Görüşümüze uygun görüş ise Komisyonunda azınlıkta kalmıştır.)

2.2.2. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Bakımından :

6802 sayılı kanunun banka ve sigorta muameleleri ile ilgili 28 inci maddesinde banka ve sigorta muameleleri vergisinin mevzuu belirtilmiş ve ikraz işleriyle uğraşanlarla, banka muamele ve hizmetlerinden bir veya bir kaç ile işigâl edenler bu kanunun uygulanmasında banker sayılırlar hükmü getirilmiştir.

Bu işlerle uğraşanların her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar % 20 nisbetinde banka ve sigorta muameleleri vergisine tâbi olacaktır.

Kredi kooperatiflerinin mahiyetleri açıklanırken belirtildiği üzere bu kooperatifler, banka ve sigorta muameleleri vergisi kapsamına giren işlemler yapmakta, dolayısıyla bu vergiye tâbi olmaları gerekmektedir.

Ancak ilgili kanunun istisnalarla ilgili 29 uncu maddesinin son fıkrasında, «Türkiye Halk Bankasınca Esnaf ve Sanatkârlar Kooperatiflerinin kefaleti altında esnaf ve sanatkârlara verilen krediler dolayısıyla alınan paralarla bu kooperatiflerin ortaklarından masraf karşılığı adıyla aldıkları paralar» banka ve sigorta muameleleri vergisinden müstesna edilmiştir.

Buna paralel olarak 1163 sayılı kanunun 93 üncü maddesinin 1 No.lu fıkrasının (a) bendinde, «Birbirlerinden ve ortaklarından aldıkları faiz ve komisyonlar ile ortaklarına kefalet etmeleri dolayısıyla bunlardan aldıkları paralar banka ve sigorta muameleleri vergisinden muaftır» hükmü getirilmiştir.

Böylece kooperatifler yukarıda belirtilen faaliyetleri dolayısıyla banka ve sigorta muameleleri vergisine tâbi olmayacaklardır. Ancak kooperatiflerin ilgili muafiyet hükmünden istifade edebilmeleri, yine aynı madde gereğince, kendilerinden önce veya sonra kurulmuş olan üst kuruluşlara katılmaları halinde mümkün olabilmektedir. Aksi halde ilgili hükümden kooperatiflerin faydalanma olanağı yoktur.

**KOOPERATİFÇİLİK VE VERGİ
SİSTEMİMİZDEKİ YERİ**

2.2.3. Damga Vergisi ve Harçlar Kanunu Bakımından :

1163 sayılı kanunun 93 üncü maddesinin 1 inci bendinin (b) fıkrasında «Her nev'i defterlerin ve ana sözleşmelerin tasdiki ve açılış tasdiklerinde sayfaların mühürlenmesi her nev'i harçtan ve damga vergisinden» muaftır hükmü ile yine aynı bendin (e) fıkrasında 13 üncü madde gereğince verilecek bildiri damga vergisine, diğer harç ve resimlere tâbi değildir, hükmü mevcuttur.

488 sayılı damga vergisi kanununa göre mukavelenameler, temliknamelerden belli parayı ihtiva edenler için % 5 damga vergisi alınacağı, kanuna ekli 1 No. lu tabloda belirtilmiş bulunmaktadır. Bu hükme rağmen yukarıdaki hükmün gereği olarak kooperatiflerden herhangi bir vergi alınmayacaktır.

492 Sayılı Harçlar Kanununa ekli 2 sayılı tarifede noter harçlarından, değer veya ağırlık üzerinden alınan nisbi harçlar başlığı altında, muayyen bir meblâğı ihtiva eden her nevi senet, mukavename ve kâğıtlardan beher imza için (binde 0,50) harç alınacağı, maktu harçlar başlığını taşıyan bölümler ise defter tasdiki ile ilgili olarak;

a) Açılış ve kapanış tasdik şerhleri (beher defter için bilân-ço esasına göre tutulan defterlerde) 50,— TL.

b) Açılış tasdiklerinde sayfaların mühürlenmesi, 100 sayfaya kadar 10,— lira, 100 sayfadan fazla beher 50 sayfa ve küsüratı için 10,— lira, harç alınacağı belirtilmiş bulunmaktadır. Yine yukarıda belirtilen hüküm gereği olarak kooperatiflerden bu harçların da alınmayacağı tabiidir.

Bunların dışında kooperatifler kanununda yer almamakla beraber 488 sayılı kanunun 2 No.lu istisnalar tablosunda yer alan istisnalardan kooperatiflerin de faydalanacakları hususu açık bir konudur.

Kooperatiflerin damga ve harçlarla ilgili muafiyetleri mutlak olup, üst kuruluşlara katılmaları şartına bağlı değildir. Dolayısıyla kooperatifler üst kuruluşlara katılmasalar bile ilgili muafiyetlerden istifade edebileceklerdir.

2.2.4. Emlâk Vergisi Bakımından :

Emlâk Vergisi Kanununun mevzu ile ilgili 1 inci maddesi, «Türkiye sınırları içinde bulunan binalar bu kanuna göre bina vergisine tâbidir» hükmüne âmir olmakla birlikte, kanunun 4 üncü maddesinde muafliklarla ilgili hükümlere yer verilmiş bulunmaktadır.

Kanunun 4 üncü maddesine 1610 sayılı kanunla eklenen (p) fıkrasında; «Tarım kredisi, tarım satış kooperatifleri, 1163 sayılı

kanuna uygun olarak teşekkül eden kooperatifler ve bu kooperatiflerin kuracakları kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Millî Kooperatifler Birliğinin ve Türk Kooperatifçilik Kurumunun sahip oldukları kendi hizmet binaları» emlak vergisinden muaf tutulmuştur.

Bina vergisi ile ilgili muafiyet olmakla birlikte arazi vergisi ile ilgili olarak kooperatiflere herhangi bir muafiyet emlak vergisi kanunu ile tanınmış değildir.

Halbuki 1163 sayılı kanunun 93 üncü maddesinin 1 inci fıkrasının (c) bendinde, «kiraya verilmediği veya irat getirmeyen bir cihete tahsis edilmediği (irat getiren bir cihete tahsis edilmediği) müddetçe sahip oldukları gayrimenkuller üzerinden alınacak her türlü vergiden» kooperatiflerin muaf olacağı belirtilmiştir.

Her ne kadar kooperatiflerin bu muafiyetten istifade edebilmeleri üst kuruluşlara girmelerine bağlanmışsa da, emlak vergisi kanununa nazaran muafiyetin hudutlarının geniş olduğu görülmektedir. Emlak Vergisi Kanununda sadece hizmet binaları için kabul edilen muafiyet 1163 sayılı kanunla gayrimenkuller üzerinden alınan her türlü vergiden (ki bu her türlü gayrimenkulü kapsamaktadır) muafiyet şeklinde genişletilmiş bulunmaktadır.

Kooperatifler gayrimenkulleriyle ilgili olarak emlak vergisi beyannamesi verecekler, ancak yukarıda şartlar mevcutsa «devamlı muafıtır» ibaresini beyanlarında belirteceklerdir.

Beyannamenin verilmemesi emlak vergisi kanununun 34 üncü maddesi gereğince usulsüzlük cezasını gerektirmekteyse de, ceza vergiye bağlanmış bulunduğundan, muafiyetten istifade eden kooperatiflerin beyanname vermemesi halinde herhangi bir ceza uygulama olanağı doğmayacaktır.

2.2.5. Emlak Alım Vergisi Bakımından :

Kooperatif teşekküller iki durumda emlak alım vergisiyle karşı karşıya gelmektedir.

2.2.5.1. İvaz karşılığında gayrimenkul iktisabı, gayrimenkuller üzerinde irtifak haklarının ve gayrimenkul mükellefiyetinin tesisi, bu hakların ve kuru mülkiyetin devri, arsa üzerine inşa veya binaya ilâve suretiyle binalar, bağımsız bölümler veya katlar meydana getirilmesinde,

2.2.5.2. Gayrimenkullerin, irtifak haklarının veya gayrimenkul mükellefiyetinin kooperatife sermaye olarak konulmasında,

Birinci husus dolayısıyla kooperatiflere herhangi bir muafiyet veya istisna tanınmış değildir. Dolayısıyla kooperatifler bu işlemleri nedeni ile % 0.70 üzerinden emlak alım vergisini ödeyecektir.

Ancak 198 sayılı kanunun verginin nisbetini belirten 9 uncu maddesinde «gayrimenkullerin, irtifak haklarının veya gayrimenkül mükellefiyetinin sermaye şirketlerine sermaye olarak konması halinde % 0.35 indirimli nisbetinin uygulanacağı belirtilmiştir. Bu hüküm tüm sermaye şirketlerini, dolayısıyla bir sermaye şirketi olan kooperatif teşekkülleri de kapsamaktadır.

Bu hükme paralel olarak 1163 sayılı kanunun 93 üncü maddesinin 2 inci fıkrasında «gayrimenkullerin, irtifak haklarının ve gayrimenkül mükellefiyetlerinin kooperatiflere, kooperatif birliklerine, Türkiye Millî Kooperatifler Birliğine sermaye olarak konulması halinde bunlar Emlâk Alım Vergisi Kanununun 9 uncu maddesindeki indirimli nisbetten faydalanırlar» hükmü getirilmiştir.

Kooperatiflerin bu hükümden istifade edebilmeleri üst kuruluşlara girme şartına da bağlı tutulmamıştır.

2.2.6. Bina İnşaat Vergisi Bakımından :

1163 sayılı kanunda kooperatiflere bina inşaat vergisi bakımından herhangi bir muafiyet tanınmamakla birlikte, 1318 sayılı kanunun bina inşaat vergisi ile ilgisi ek 2 inci maddesinde «... kooperatifler eliyle yapılan sanayi ve küçük sanat siteleri bina inşaat vergisinden müstesnadır» hükmü bulunmaktadır.

Madde metninden de anlaşılacağı üzere muafiyet sadece kooperatifler eliyle yapılan sanayi ve küçük sanat siteleri için tanınmıştır. Bunun ötesinde kooperatifler tarafından yapılacak inşaatların bina inşaat vergisi istisnasından istifade edebilmeleri genel istisna hükümleri çerçevesinde mütalâa edilecek, bu şartlara sahip değilse kooperatifler tarafından yapılan binalar bina inşaat vergisine tâbi olacaktır.

3. SONUÇ :

Kooperatifçilik ve vergi sistemimiz karşısındaki durumları incelenirken konu üzerinde bilhassa muhtelif vergilerde kooperatiflere tanınan istisna ve muafıklarla, kısacada kooperatiflerin mahiyetleri üzerinde duruldu.

Bunun ötesinde, istisna ve muafiyetler dışındaki faaliyetleri dolayısıyla kooperatiflerin vergiye tâbi muameleler yapmaları halinde durumları normal vergi mükellefi olan gerçek ve tüzel kişilerden farklı olmayacaktır.

Başlangıçta da belirtildiği üzere kooperatifler korunması ve teşvik edilmesi gereken kurumlar olarak düşünülmüşler ve geçen bölümlerde bahsedilen istisna ve muafıklarladada vergi kanunları karşısındaki durumları hafifletilmiştir.

Kooperatiflerin bu şekilde teşviki her ne kadar onların ekonomik ve sosyal kurumlar olmalarından ileri geliyorsa da, yine bu kurumlardan vergicilik açısından da faydalanılacağı hususu gözönüne alındığında kooperatifçilik konusu dahada önem kazanmaktadır.

Bugün az gelişmiş ülkelerde tarım kesimi dolaysız vergiler yoluyla gereği gibi vergilendirilememektedir. Bu kesimde verimli bir vergilendirmeyi işletme sayısının çokluğu önlemektedir. İşletme sayısının çokluğu vergi ödevlilerinin sayısını arttırmakta, bu durumda vergi idaresinin bütün ödevlilere ulaşmasını güçleştirmektedir ve diğer masraflar dolayısıyla vergi hasılatı büyük ölçüde düşmektedir. Bunun yanında parçalanmış işletme tipleri gelirin de düşük olmasına neden olmakta, böylece bu kesimin vergi ödeme gücü de ortadan kalkmaktadır.

Tarım kesiminde bu mahsurları bertaraf etmenin ve etkili bir vergi sistemi kurulmasının tek yolu çiftçiyi örgütlenmektedir. Bu da ancak kooperatifleşme ile mümkündür.

Üretim kooperatiflerinin vergileme bakımından sağlayacağı faydalar Dr. Mustafa Yuluğ'un **Az gelişmiş Ülkelerde Tarımın Vergilendirilmesi** (Damga Matbaası, 1969) adlı kitabında aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

«Önce, ana sözleşme gereğince tutulacak olan defterler, bilhassa kibutz tipi kooperatiflerde, işletmenin sağladığı kârın kolaylıkla tesbit edilmesine imkân verecektir. Böyle bir üretim kooperatifi, vergileme bakımından tek bir işletme olarak kabul edilebilir, veya her ortağa düşen gelirin muafiyet hadlerinin üstünde olup olmadığı, araştırılabilir. Vergilemenin, para ekonomisinin genişliği ve diğer hususlar gözönüne alınarak aynen yapılması da gerekli olabilir. Kooperatiflere vergi sorumluluğu görevinin verilebilmesi de mümkündür.

Üretim kooperatifleri ortak gelirlerinin gerçeğe en yakın şekilde tesbitine imkân verirler. Bundan daha önemli olarak da, kooperatifler, tarımsal üretim birimlerinden diğer iktisadî birimlere intikâl eden malların tesbitini kolaylaştırırlar.

.....

Satış kooperatiflerinin vergileme yönünden sağladıkları en büyük fayda, ortakların gelirlerini tâyin yanında, bu kooperatiflerden tarım ve tarım dışı kesimlere intikâl eden malların tesbitini kolaylaştırmalarıdır. Diğer ekonomik birimlere intikâl eden malların tesbiti, bu malların tedavül ve değiştirilmesinden doğan gelirlerin tesbiti yönünden çok önemlidir.

Satış kooperatifleri ancak belirli mal çeşitleri bakımından kurulmaktadır. Kooperatifle ilgilendirilmeyen mal çeşitlerinin üre-

KOOPERATİFÇİLİK VE VERGİ SİSTEMİMİZDEKİ YERİ

timi ile sağlanan gelirlerin tesbitinde güçlüklerle karşılaşılması normaldir. Vergileme etkinliğinin artırılması için, kooperatiflerin bütün mal çeşitlerini kapsamına alacak şekilde geliştirilmeleri, yerinde olur. Köylüler kooperatif aracılığı veya bilgisi dışında hiç bir malı satmamalıdır. Böyle bir zorunluk, satış miktarları ve alınabilecek kredi arasında yakın bir ilgi kurulması ile daha kolay sağlanabilir. İlgi, devlet yardımları ve satış miktarları arasında da kurulabilir.

Satış ve üretim kooperatiflerinin en büyük faydalarından biri de, kooperatiflere katılmayan küçük toprak sahipleri ile defter tutma aracılığı ile gelirlerini tesbit eden köylüler bakımından esaslı bir kontrol imkânı sağlamalarıdır. Verimli bir şekilde çalışan kooperatiflerin üretim endeksleri, kooperatif dışında kalan toprak parçalarının verimliliklerini tâyin bakımından etkenlikle kullanılabilir.

Kooperatifçilik, vergi uygulamasını geliştirdiği gibi vergilemede kooperatifçiliğin yayılmasında etkili olabilir. Kooperatif dışında işletmelerin verimli bir şekilde çalışan kooperatif sahalarının üretim endekslerine göre vergilendirilmeleri, bu işletmeleri verimliliği arttırmağa veya kooperatiflere katılmağa teşvik edebilir.

.....
.....

Tarım ve tarım dışı kesimlerde kurulacak veya diğer kooperatiflerin faaliyetleri arasında bahis konusu olabilecek tüketim kooperatifçiliği de mal akımlarının izlenmesinde faydalar sağlayacaktır.

Tarım kesiminde meydana getirilecek işçi sendikacılığı, üretici birlikleri kurma, sosyal sigortacılık gibi teşkilâtlandırma hareketleri de vergileme bakımından büyük faydalar yaratabilirler.»

.....
«

Kooperatifçilik az gelişmiş ülkelerin tarımsal kalkınması bakımından gerekli görülen bir teşkilâtlanma şeklidir. Bu teşkilâtlanma şeklinden iyi bir vergi sisteminin kurulabilmesi yönünden faydalanılması lâzımdır. Vergi otoriteleri devlet mekanizmasının bir parçası olduklarına göre, tarımsal kooperatifleşmenin gerçekleşmesi konusunda gereken desteği göstermelidirler. Kooperatifleşmenin, tarım kesiminde toplumsal dayanışmanın gelişmesini sağlamada da büyük faydaları olabilir. Toplumsal dayanışmanın artması vergilemenin verimliliğini çok yakından etkileyecektir. Vergileme ile tarım kesiminde uygulanacak iktisadî politika arasında yakın bir ilişki kurulması ve üretimin daha iyi bir şekilde plânlanması, kooperatifler aracılığı ile gerçekleşebilir.....»

EKONOMİMİZ AÇISINDAN DESTEKLEME VE KOOPERATİFLER

Ferit Kaya AÇIKALIN

Ülkemizde Devletin taban fiyat ve destekleme yolu ile ekonomik faaliyetlere müdahalesi uzun yıllar önce başlamıştır. Müdahalenin başlangıç ve en önemli konularını fındık, kuru incir ve kuru üzüm teşkil etmiş ve Merkez Bankası kaynakları Ziraat Bankası aracılığı ile bu sahaya aktarılmıştır. Aktarılan bu kaynaklar taban veya destekleme fiyatı tesbit suretiyle belli tarımsal maddelerin alınması, depolanması ve satılmasında kullanılmaktadır.

Devlet müdahalesi Kooperatif kuruluşlarla İktisadî Devlet Teşekkülü veya Devlet tekeli aracılığı ile yapılmaktadır.

Müdahalenin neticesinde meydana gelen zarar veya pazarlama sıkıntısının doğurduğu menfi neticeler Merkez Bankası imkânları ile absorbe edilmektedir. Bununla birlikte tatbik edilen politikanın sosyal yönünden çok ekonomik yönünün ağır bastığı ve Devlet müdahalesinin piyasaya ilâve olarak enjekte ettiği alım gücünün ağır enflasyonist cephesinin de bulunduğu bilinmektedir. Ancak bu müdahalenin yapılmaması hâlinde ise tarım sektörünün kredi bulmakta güçlük çekeceği ve üretim temposunun önemli ölçüde yavaşlayacağını da kabul etmek lâzımdır.

Yakından tetkik edildiği takdirde müdahale alımlarının İhtiyaç Maddeleri ile Altın'a olan talebi arttırmakta olduğu ve buna mukabil diğer sektörün ihtiyacı bulunan kredilerde bir daralma yarattığı görülür. Hakikatte de müdahale alımlarında kullanılan kredilerin Merkez Bankasının kaynak yaratma gücünü zorladığı ve Merkez Bankasının diğer sektörler için ayıracağı imkânı etki-

lediği de bir gerçektir. Bu gün piyasanın içinde bulunduğu kredi darlığında bu hususun önemli yeri vardır.

Müdahale alımlarının enflasyonist tesiri ile kredi mekanizması üzerine yaptığı menfi etkinin bir çözüme kavuşturulması mümkündür.

Herşeyden önce normal piyasa teşekkülünü önleyen bu kabil müdahalelerden doğan menfi neticelerin bir ölçüde izalesi teşkilâtlanmış bir pazarlama sistemine büyük ölçüde bağlıdır.

Teşkilâtlanmış bir pazarlama sistemi enflasyonist baskının izalesi ve üretime dönük yatırımlar için gerekli kaynak yaratma yönünden diğer ülkelerin başarı ile tatbik ettiği yol olarak dikkate alındığında pazarlama kelimesinin önemi de kendiliğinden ortaya çıkar.

Buna ilâveten tarımsal alanın sağlayacağı döviz geliri ekonominin güçlenmesine yardımcı olacaktır ki, böylece ekonomik devre tamamlanmış, kullanılan imkânlar yerine döndükten başka döviz gelirlerindeki artış da sağlanarak üretime dönük yeni yatırım imkânları da doğmuş olacaktır.

Müdahalenin, üretimi kaçınılmaz bir zararı doğuracak şekilde kamçılması bu sistemin belli başlı tehlikelerindedir. Nitekim fındık ile çay üretiminin kontrol alanları dışına taşması buna güzel bir örnektir.

Müdahale alımı yapan teşekküllerin özel teşebbüsü yoketmeden faaliyette bulunmaları daha ziyade tesbit edilecek taban fiyatla ilişkilidir.

Fiyatın yüksek olması bu kitlenin alıma girmesini önleyeceği gibi zamanla başka sahaya kaymasına veya tamamen ortadan silinmesine sebep olabilir. Bu durum pek çok hizmeti yürütmekle görevli Devletin uğraşlarının adedini arttırmaktan başka işe yaramayacaktır. Bu nedenle fiyat tesbitlerinde çiftçi, tüccar, ihracatçıların resmî sektörle bir araya gelmesi, dar boğazlarla karşılaşmaması için elzemdir. Bu yakınlaşma aynı zamanda iç ve dış pazarlar ile rekabet, imalât, çiftçi maliyetleri konularında tarafların aydınlatılmalarını ve bilgi teatisine imkân vereceği içinde faydalıdır.

Özellikle ülkemiz tarımsal istihsalinin çok elâstikî oluşu, dünya talep seyrinin de bu yönde doğmasına sebep teşkil eder. Bu nedenle müdahale alımlarının bir fonksiyonu da bu elâstikiyeti

asgariye indirmeyi hedef tutmak olmalıdır. Bu ise geniş depolama kapasitesi demektirki, henüz ülkemizde çözümlenmiş değildir.

Müdahale alımlarında, diğer taraftan hangi ürünlerin en fazla marj bıraktığı konusunda da dikkatlice etüd edilmesi gerekir. Çiftçinin dedelerinden alıştığı ürün yerine, iç ve dış piyasaların talep ettiği ve değişen alıcı zevklerine uyabilecek elâstikiyet tarıma sür'atle aktarılmadığı takdirde zamanla stokların arttığı görülebilir.

Bu sahada yapılacak araştırmalar aynı zamanda pazar araştırmasının tamamlayıcısı olacağından kolayca kendini amorti edecektir.

Ülkemiz değişik şekillerde müdahale yapabilecek döneme erişmiştir. Bu noktada yeni pazar ve yeni mahsul türleri geliştirme olanağı vardır. Bunun yanı sıra ise kalite kontrolünün de geliştirilmesi büyük yarar sağlayabilecektir.

Alıcı ülkelerle işbirliği yapılması, müdahale alımlarından ayrılan komisyonların pazar araştırması, ihracatın geliştirilmesi gibi belirli mânadaki faaliyetlere hasredilmesi uzun vadeli gelişmenin sağlanmasında büyük ölçüde yardımcı olacaktır.

Müdahale, Merkez ve Ziraat Bankalarının olanaklarının geniş bir kısmının bu sahaya bloke edilmesini gerektirmektedir. Müdahale bir mânada Merkez Bankasının imkân yaratması veya diğer sektörlerden transfer yapması demektir. Diğer sektörlerde de kredi açılmasına müsaade edilmesi ise enflasyonu baskı altında tutabilmek için müdahalenin dar manada ele alınması demek olacaktır. Bu noktada sektörler arasında fonların seyrini sağlayacak bir sistemin geliştirilmesi ve böylece orta yolun araştırılması gereklidir.

Türk tarım politikası 4 ana gaye etrafında özetlenmektedir. Birinci gaye, tarımsal üretimde kendi kendine yeter noktaya gelmektir. İkinci nokta tarımsal üretime döviz kazandırıcı hüvviyet vermek ve elde edilen imkânları sanayiinin gelişmesine hasretmektir. Üçüncü gaye üreticilerin emeğinin karşılığını almalarını sağlamak ve böylece de dördüncü gaye olarak tüketim fiyatlarını kontrol altına alarak fiyat düşüklüğü sağlamaktır.

Türkiye'de bu hedeflere ulaşabilmek için bugünkü tarımsal müdahale sistemi geliştirilmiştir.

Devlet müdahale mübayaalarını bu yıla kadar Ticaret Bakanlığı yürütegelmıştır. Tesbit edilen program altında müdahale mü-

bayaaları fiyatlara doğrudan müdahale, üretim araç ve gereçleri ile sermaye temininde tanınan kolaylık ve imkânlar, İktisadi Devlet Teşekkülleri ile Tarım Satış Kooperatiflerinin gelişmesini sağlayarak aracıyı kısmen ortadan kaldırmak ve ihracat fiyatlarını tesbit etmek şeklinde dört kategoriye ayırmamız mümkün görülmektedir.

Halihazırda bu 4 sistemin ayrı ayrı değil fakat karma bir şekilde yürütüldüğünü görmekteyiz. Bununla birlikte sistemin ağır basan tarafı taban fiat ile ihracat fiatı gibi iki nokta olmuştur.

Alımlarda, Devlet adına görevlendirilen kooperatif ve diğer teşekküller, Devletin birer yetkili alıcısı şeklinde kâr ve zarar gözetilmeden bu görevlerini yürütürler ve bu hizmetleri karşılığı kendi masraflarından başka belli bir komisyon da alırlar.

Genel olarak, Ticaret Bakanlığı ile Maliye ve diğer ilgili Bakanlık temsilcileri ile görevlendirilecek kuruluş yetkililerinden oluşan komisyonlarda her yılın taban fiatının tesbiti çalışmaları tam bir disiplin içinde ve başarı ile yürütülmüştür denilebilir.

Görevlendirilecek kuruluşa gerekli fonları temin Devlete düşen görevlerdendir. Mübayaası yapılan malın depolanması ve satılması devlet tâlimatı ile olacaktır. Bu yıla kadar yürütülen destekleme alımlarından birisi istisna edilirse diğerleri hazineye birkaç milyarı aşan zarar bıraktığı ve bu zararların özellikle T.C. Ziraat Bankasını müşğül duruma soktuğu görülmüştür. Destekleme alımları neticeleri yönünden genellikle Et ve Balık Kurumu, Toprak Mahsulleri Ofisi, Sümerbank, Tekel, Şeker Fabrikaları A.Ş., Tiftik ve Yapağı A.Ş. ile Tarım Satış Kooperatifleri için bir farklılık göstermemektedir.

Destekleme mübayaalarında taban fiyatları bugüne kadar hasat mevsimlerinde ilân edilmişlerdir. Birçok hallerde özel teşebbüsün bu fiyat ilânını beklediği ve ondan sonra piyasaya girdiği görülmektedir.

Hasat zamanını beklemekte maksadın hakiki ürün miktarının doğruya yakın tesbit edilebilme olanağı vermesidir. Tesbit edilen fiyat çiftçinin beklediği ve piyasa fiyatına yakın bir fiyat ise bu takdirde serbest piyasa fiyatı daima birkaç kuruş üzerinde seyretmektedir. Tatbikatta piyasa fiyatını yüksek göstermek için bazı aldatıcı alımların yapıldığı ve böylece taban fiyatın daha yükseltilmesi için devletten talepte bulunulduğu da görülmüştür.

Özel teşebbüsün kâr marjı görmeyerek alımlara girmemesi halinde, yeterli depo kapasitesine sahip olmayan kuruluşların büyük sıkıntılara düştükleri de görülmektedir. Bu Devlet zararını daha arttırıcı veya azaltıcı rol oynayan bir faktör olarak fiyat tesbitinin yapılması sırasında gözönüne alınması gereken bir konudur.

Devlet Destekleme alımları üreticinin emeğinin karşılığını almasını ve iç piyasada fiyat istikrarını sağlamak, iç piyasada düşmesi muhtemel fiyatların dış piyasa fiyatlarını da düşürerek döviz gelirimizi olumsuz yönde etkilemesini önlemek için alınan bir dizi ekonomik tedbirlerden biridir.

Taban fiyatın tesbitinde gaye o malın fiyatının belirli bir düzeyin altına düşmesini önlemektir. Diğer bir ifade ile taban fiyat politikası çeşitli faktörler altında serbest piyasada teşekkül eden fiyatın üreticiler için zararlı bir noktada oluşması ihtimalini, Hükümet tarafından alınacak tedbirlerle belirli esaslar çerçevesinde önlemektir.

Bu esaslar o ürünün dünya piyasa fiyatları, dünya üretim ve stok durumu, ülke üretimi, verim stok durumları ile borsa fiyatları yurtiçi üretim maliyetleri, carî yıl içindeki fiyat hareketleri ve o ürünün genel fiyat seviyesi ve nisbî fiyat yapısı içindeki yeri ve o ürünün üretim noksanlığı veya fazlalığı gibi kriterlerle, ikâme kanunu açısından doğuracağı neticeler ve ülke ve dünya ihtiyacı karşısında üretiminin bir düzen altında yapılması ve aynı politika içinde ülke üretim örtüsünün düzenlenmesi gibi kriterler de dikkate alınır.

Diğer taraftan destekleme alımları yapılan maddeler, toptan eşya fiyatları üzerinde büyük ölçüde etki yaparak piyasayı doğrudan etkilerler. Bu yönü ile taban fiyatları üretici kadar tüketici içinde önem arzeder. Bu günkü şartlar dikkate alındığında ekonomiye ağırlığını veren de bu yönüdür.

Taban fiyatları ile destekleme alımlarına tâbi maddelerin büyük kısmının önemli ihraç ürünleri olması açısından da büyük bir önemi vardır.

Bu bakımdan gerçekçi ve daha dikkatli bir şekilde tesbit edilemedikleri hallerde ihracat üzerine direkt etki yapar ve Pazarların kaybolmasına kadar uzanan bir durum yaratabilir. Bunun yanı sıra doğuracağı stoklarda telafisi güç zararları koyar.

Özellikle ihraç mallarında konulacak taban fiyatların ülkenin olduğu kadar dünya piyasa durumuna uymaması, bu maddeleri tüketen veya işleme durumunda olan ülkelerin, çok yüksek fiyatlar karşısında ekonominin bu dalından başka dalına geçmelerine dahi neden teşkil edebilir. Bu durum ekonomi için ihracat ve dolaşısıyla döviz yönünden kapanan bir kapı demektir.

Destekleme alımları bu güne kadar Ticaret Bakanlığınca yürütülmüştür. Ülkenin ekonomik dengesinden sorumlu olan bu Bakanlığın yukarıdan beri izahına çalıştığımız nedenler karşısında bu faaliyetleri yürütmesi kadar da normal bir şey yaktır.

Tatbikatta Bakanlığın görevleri arasındaki dahilî ve haricî ticaretin düzenlenmesi faaliyetlerine, 1935 yılında çok ileri bir görüşle hazırlanan ve bakanlığın çalışmasını kolaylaştıracağı gibi ülkede kooperatifçiliğinde yayılmasına yardım edecek 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri hakkındaki kanun ile bir yardımcı olunmuştur. Esasında, Bakanlığın bu hizmetleri yürütmesinde başkaca teşkilatlanmış kuruluş bulunmadığı dikkate alınırsa, kooperatiflere bu görevin gerektiğinde neden yüklendiği açıkca anlaşılır. Kaldığı, gerek hayvancılık ve gerekse hububat yönünden kooperatiflere bu kabil görev verilmeyişi, bu görevleri yürütecek kuruluşların bulunmalarından ileri gelmektedir.

Esasında da desteklemeye tâbi pek çok ürünün Devlet adına alım ve stok edilmesini yürütmekle görevli tutulan Tarım Satış Kooperatifleridir. Bununla birlikte bu gün kooperatiflerin bulunmadığı bölgelerde taban fiyat ve destekleme alımları ile ilgili faaliyetlerin yürütülmediği iddia etmek haksızlık olacaktır.

Özellikle Tütünde bir kooperatif aracılığı bulunmadığı gibi, et, hububat, tiftik yapağı, bir kısım yağlı tohumlar çeltik v.b. ve pamukta kooperatif olmadan da destekleme alımlarının yürütülebildiği görülmektedir.

Kooperatifler aracılığı ile yapılan müdahale alımlarında ortak olan üreticilere yapılan ödemelerden sermaye ve diğer kesintiler yapılması, ellerine tesbit edilen fiyatın altında para geçmesine sebep olduğundan, ortak içi alım fiyatlarının yüksek tutulduğu, böylece kooperatif kesintilerinin ortak yerine devletin sırtına yüklenildiği de bir gerçektir. Aksi halde ortağın ürününü ortak olmayanlar aracılığı ile kooperatife verdiği veya serbest piyasada sattığı görülmektedir.

Kaldiki, ortak içi alımların, vergi nedeniyle esasen dışa kaçtığı veya ailenin diğer fertlerince veya ortak olmayanlar aracılığı ile kooperatiflere satıldığı da bildirilmektedir.

Hernekadar kooperatifçiliğin ve ortakların desteklenmesi için ortaklar ile ortak olmayan üreticiler arasında fiyat farkı yaratılmakta ise bu farkın beklenen oluşumu sağlanamadığı da bir gerçektir. Bu bakımdan desteklemenin kooperatifçiliğin gelişmesine yardımcı olduğu görüşüne katılmıyoruz. Kanımız, devletin destekleme faaliyetlerini yürütebilmek için bazı tavizler vererek ve kooperatiflerden istifade ettiği ancak kooperatifçilik ruhunu öldürdüğü merkezindedir.

Tarım Satış Kooperatiflerinin ülkenin ekonomik yapısına büyük ölçüde etkili olan ürünlerin alımında görevlendirilmeleri karşısında bir başka Bakanlığın emri altına geçmelerinde kanımızca büyük ölçüde sorun yaratabilecek önemdedir. Bu kuruluşların tamamen ticarî ve ekonomik olan bu faaliyetlerinin yanı sıra bizatihi kendi kooperatifçilik faaliyetlerinden doğan Ticarî ve Ekonomik neticeler yönünden de Ticaret Bakanlığına bağlı kalmak zorunluluğu vardır ve bu yönleri ile diğer kooperatiflerden ayrılarak özellik arzederler. Bu nedenle de Ticaret Bakanlığı ile olan bağın koparılması hiç bir şekilde mümkün olamaz. İç piyasanın düzenlenmesi ve ihracat imkânlarının kazanılması Ticaret Bakanlığının Teşkilât Kanununda yer alan görevlerden olduğuna göre, gerek iç piyasadaki fiyatların ve gerekse dış piyasadaki fiyatların takibi ve gerektiğinde dış piyasalara fiyat deklare edilmesi konularında herhalikârda Ticaret Bakanlığının son sözü söylemesi gerekecektir.

Diğer bir ifade ile Tarım Satış Kooperatifleri iç ve dış piyasaların teşekkül ve yürütülmesinde Ticaret Bakanlığı için tatbiki birer vasitadırlar .Bu sahadaki muvaffakiyetin, bu kabil ekonomik faaliyetlerin tek elden yürütülmesine bağlı olduğunu da hatırdan çıkarmamak lâzımdır. Bu seneye kadar gerek iç piyasada ve gerekse dış piyasalarda uygulanan fiyat politikalarında elde edilen olumlu sonuçları ancak bu sahada tek bir Bakanlık ve ülkenin ekonomik sorunlarını çözümleyen, piyasayı düzenleyen ve bunun görev verildiği Ticaret Bakanlığının sistemli çalışmalarında aramak lâzımdır.

Son günlerde ekonomimizde büyük yeri olan destekleme faaliyetleri sahipsiz kaldığı görülmektedir. Teşkilât Kanunlarında yazılı olmayan görevleri yürütme çabası içine giren Bakanlıklar ise hemen her gün Desteklemeye ait girişimlerde bulunmakta ve di-

EKONOMİMİZ AÇISINDAN DESTEKLEME VE KOOPERATİFLER

ğerin faaliyetine yardımcı olmak yerine katılmamaktadır. Bu durum endişe vericidir. Destekleme faaliyetlerinden sorumlu aramak yerine bu faaliyetleri bu güne kadar kimin yürüttüğünü ve yürütmesi lâzım geldiği ise düşünmek sorunu çözecektir.

Şurası muhakkakki destekleme ağırlık yönü ile ekonomik bir faaliyettir ve bu kabil faaliyetlerin tümü Ticaret Bakanlığının görevleri içindedir. Kooperatifçilik, Köy İşleri, Tarım, Gıda, Hayvancılık terimleri ekonomik faaliyeti oluşturan araçlara verilen isimlerdir. Ekonomi faaliyet oluştuktan sonra ise bunun sorumlusu tek ifade ile Ticaret Bakanlığı olmalıdır.

Ekonomik faaliyetlere ve piyasaya görevi ve tecrübesi olmayan Bakanlıkların el atması mevcut piyasa düzenini kökünden sarsar. Kanımızca bu vesile ile bütün Bakanlıkların teşkilât kanunlarının yeniden gözden geçirilerek birbirlerine çelişik ve hizmet teadülleri yaratan ve görevleri dışına taşan faaliyetlerin düzeltilmesi zamanı gelmiştir. Bünyesinden pek çok Bakanlığın çıktığı Ticaret Bakanlığının ise her defasında biraz yitirdiği yetki ve görevlerinin özellikle ekonomik açıdan önem arzedenlerinin yeniden bu Bakanlığın görev kapsamına alınması zorunludur. Aksi halde bugün taban fiyat konusunda meydana gelen karışık ve sahipsiz durumun yarın pek çok sahada ortaya çıkması mümkündür.

İTALYA'DA KOOPERATİFÇİLİK AKIMI

Yazan : N. Fratangelo
Çeviren : Haluk UZEL

İtalyan Anayasasının 45'inci maddesi Cumhuriyetin kooperatifçiliğın temellerinde yatan ve karşılıklı yardımlaşmayı amaçlayan toplumsal işlevini tanıdığıını, kazanç amacını gütmeyen bu işlevin en uygun yollardan desteklenmesini sağlayacak önlemlerin yasalarla getirileceğini; öte yandan da amaçlarına uygun olarak çalışmasını sağlayacak denetim düzeninin gerçekleştirilmesi zorunluğunu belirtmektedir.

Kooperatiflerin ve bunların üst kuruluşlarının denetimi görevi Çalışma Bakanlığı'na verilmiştir. Devlet bütçesinden ve benzeri başka yollardan yardım gören kredi, sigorta ve konut gibi kooperatiflerde ise denetim ilgili başka bakanlıklarca yürütülür.

Bu amaçla Çalışma Bakanlığı'na bağlı olarak bir Kooperatifler Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Genel Müdürlük kooperatiflerin gerekli biçimde çalışmalarını sağlayıcı önlemler getirir ve özellikle de yayın ve araştırmalar gibi yollardan yararlanarak kooperatifçilik ilkelerinin yaygınlaştırılmasına, tanıtılmasına ve benimsetilmesine çaba gösterir. Söz konusu çabalar arasında «Kooperatif Etütleri Dergisi» özel bir yer almaktadır.

Bu Genel Müdürlük ayrıca, Bölge Çalışma Müdürlükleri aracılığıyla kooperatiflerin yılda iki kez yapılan olağan denetimlerinden de sorumludur.

Çalışma Bakanlığı'nın kooperatifçiliği kökleştirme konusunda kooperatiflerin üst kuruluşlarıyla girişilen sıkı işbirliğine özellikle değinmekte yarar vardır. Kooperatifçilik Yasası bu tür kuruluş-

ları İtalyan Kooperatifleri Konfederasyonu, Kooperatifler ve Karşılıklı Yardım Kurumları Ulusal Birliği, İtalyan Kooperatifleri Ulusal Federasyonu ve Çiftçi Kooperatifleri Birliği olarak tanımlamaktadır. Sözü edilen kuruluşlar Londra'daki Uluslararası Kooperatifçilik Alyansı'na üyedirler ve İtalyan kooperatifçiliğini böylece uluslararası düzeyde temsil ederler.

Bunlardan başka İtalya'da bir de Tarımsal Kooperatifler Ulusal Federasyonu vardır. Tarım Bakanlığı'nın denetimi altında bulunan bu Federasyon tarım reformu önlemlerinin gerçekleştirilebilmesi konusunda yetkili kuruluşlarla çiftçi arasında bir köprü görevini yerine getirmektedir.

Yukarıda belirtilen örgütlere bağlı kooperatifler, 31 Aralık 1973'te Çalışma Bakanlığı elindeki verilere göre 47.937'ye erişmekteydi.

Değindiğimiz kuruluşlar dışında bir de, özel bir yasa ile kurulmuş olup tarım kesimine yapılan teknik ve parasal yardımın iletilmesinde görevli İtalyan Tarım İşletmecileri Federasyonu vardır. İkinci derecede bir kooperatif birliği olarak tanımlayabileceğimiz bu Federasyon, büyüklüğü bakımından olduğu gibi tohumluk, makina, tarımsal gereçler ve tüketim malları dağıtımını ile tarım ürünlerinin pazarlanması konusunda üstlendiği görevler açısından İtalyan tarımının bel kemiği durumundadır.

31 ARALIK 1973 SONUNDAKİ DURUMA GÖRE İTALYA'DAKİ KOOPERATİFLER

Yıllar	Kooperatif Türleri							
	Tüketim	Üretim	Tarım	Konut	Ulaştırma	Balıkçılık	Diğer	Toplam
1964	4.591	4.585	4.560	16.106	265	423	1.734	32.264
1965	4.686	4.684	4.960	16.659	289	433	1.790	33.500
1966	4.696	4.759	5.602	17.339	312	443	1.862	35.013
1967	4.718	4.780	6.166	19.100	325	453	1.941	37.483
1968	4.698	4.694	6.681	23.270	332	458	1.984	42.117
1969	4.723	4.668	7.010	26.054	347	452	2.004	45.258
1970	4.690	4.719	7.336	27.122	370	459	2.048	46.774
1971	4.439	4.208	8.887	27.009	385	470	1.918	46.316
1972	4.412	4.256	8.268	27.110	396	488	1.917	46.847
1973	4.359	4.389	8.705	27.616	408	497	1.963	47.937

Kooperatiflerin çalışmalarını sürdürdükleri ekonomik kesim içindeki önemlerine gelince, konut kooperatiflerinin en geniş dilimi temsil ettiğini ve bunun ucuz konut sağlama konusunda kooperatiflerin özel kesimden daha başarılı olduklarının bir konutu sayılması gerekeceğini belirtmekte yarar vardır.

Tarımsal kooperatifler diliminde yer alan kooperatifler ise, doğrudan doğruya çiftçilik yapanları olduğu gibi tarımsal araç ve gereç dağıtan, ürünleri pazarlayan tüm kooperatif kuruluşları, ayrıca tarımsal danışmanlık görevlerini yerine getirmek amacıyla kurulmuş özel nitelikteki örgütleri de içermektedir.

Üçüncü olarak ta üretim kooperatiflerine değinmekte yarar vardır. Bu kooperatifler arasında çalışma kooperatifleri de vardır ve her iki grup ta, kamu kesiminin giriştiği bayındırlık ve benzeri proje uygulamalarında öncelik ve ayrıcalıktan yararlanırlar.

Geri kalan gruplar ise tüketim, balıkçılık, ulaştırma ve diğer kooperatif türlerinden oluşmaktadır.

Bu tür kooperatiflerin sayısal azlıklarına karşın üyelerine sağladıkları ekonomik ve toplumsal yararları gerçekçi bir biçimde değerlendirdiğimizde, önemlerinin anıldığından çok daha büyük olduğu göze çarpmaktadır.

Gerek tarım reformunun uygulanmasında ve gerek birinci ve ikinci Yeşil Plan'ın başarıya ulaştırılmasında, tarımın korunmasına ilişkin yasaların da desteği ile büyük ölçüde başarı kazanmış olan tarımsal kooperatiflerin tarımın çeşitli alt kesimlerindeki etkilerini değerlendirmek için her ürün türünü ayrı ayrı ele almak ve bu ürünlerin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na bağlı ülkeler arasında pazarlanması konusunda gösterilen başarıyı incelemek gerekecektir. Örneğin kooperatifler, İtalya'nın şarap üretiminin yaklaşık olarak yüzde otuzunu sağlamaktadırlar. Bunun gibi, sütçülük kooperatifleri de ülkedeki süt ve süt ürünleri satış ve pazarlamasının yüzde ellisinden sorumludurlar.

İtalyan kooperatifçiliğinde günümüzdeki önemi eski yıllara oranla çok artmış olan başka bir tarımsal kooperatif kesimini ise sebze ve meyve üreticiliğinde görebilmekteyiz. Bu kesimdeki kooperatiflerin sayısında, son beş yıl içinde üç katına varan bir artış saptanmıştır.

Sayı bakımından oldukça geri bir düzeyde bulunan balıkçılık kooperatiflerinin de, gelir düzeylerinin düşük olduğu bilinen bir

grup için önemli sayılması gereken ekonomik ve toplumsal yararlar sağlamaktan geri kalmadıkları bir gerçektir.

Üretim ve çalışma kooperatifleri İtalya'da, kooperatifçilik akımının güçlü bir biçimde kök saldığı kesimlerden birisini oluşturmakta ve yerleşmiş bir gelenek niteliğini korumaktadır.

Burada bir de küçük el sanatları kooperatiflerinden söz etmekte yarar vardır. Son yılların giderek gelişen kooperatif türleri arasında yer alan küçük sanat kooperatifleri, üyelerinin daha çok ve daha kaliteli üretim yapabilmelerini sağlayabilmek amacıyla gerekli araç, gereç, makina ve hammaddeleri uygun koşullarla sağlamakta ve üretimin ülke içi ve ülke dışı pazarlanması sorumluluğunu yerine getirmektedir.

31 Aralık 1973'te kurulu ve çalışır durumdaki küçük sanat kooperatiflerinin sayısı 148 idi. Bu kooperatiflere gerekli para ve kredi desteğini ise 73 kredi kooperatifi sağlamaktadır.

Başka Avrupa ülkelerinde oldukça büyük bir önem taşıyan tüketim kooperatifçiliğinin İtalya'da benzer bir nitelik taşıdığını ileri sürmek aşırı bir iyimserlik olacaktır. Gerçekten, bu alandaki çalışmalar daha çok büyük işletmelerin kendi içlerinde ve kendi personelleriyle sınırlı bir durum göstermektedir. Örneğin, 1890 yılında kurulmuş olan Ordu Kooperatif Birliği, silâhlı kuvvetlerde görevli kişiler ve aileleri için tüketim malları sağlar. Bundan başka da İtalya'nın kuzey bölgelerinde geniş bir tabana oturmuş durumda olarak üyelerine tüketim malları sağlama çalışmalarını yerine getiren birkaç önemli kuruluş vardır. Bunlar arasında özellikle Torino Kooperatif Birliği ile Trieste Tüketim Kooperatifi belirtilebilir.

Son yıllarda ise, ulusal düzeyde gerçekleştirilen kuruluşlar aracılığıyla kooperatifçiliğin dağıtım kesimine de yaygınlaştırılması konusunda birtakım çalışmalar göze çarpmaktadır.

Aynı dönem içinde perakendecilik kesimi de, özellikle büyük mağazaların piyasayı giderek ellerine almaya başlamalarının bir sonucu olarak, bir kooperatifleşme eğilimi içine girmiş bulunmaktadır. Bu kooperatifçilik türü kamu kesiminden önemli bir destek görmektedir.

Konut kesimine göz attığımızda ise, konut kooperatiflerinin sayısında son yıllarda izlenen önemli artışların, bir konut edinme olanakları kısıtlı olan az gelir dilimleri arasında belirli olduğu saptanabilmektedir. Bu kooperatifler ayrıca, makina, araç ve gereç

kooperatifleriyle de sıkı işbirliği yaparak aracılar başvurmaksızın konut yapımını gerçekleştirebilmektedirler.

Konut kooperatifçiliğinin oldukça yüksek gelir dilimlerinde de yaygınlaşmaya başlamış olduğunun bir kanıtını, az sayıda da olsa, villa tipi konutlar yapmak amacıyla kurulan kooperatiflerde görmekteyiz.

Burada son olarak kredi ve sigorta kooperatifçiliğine kısa bir göz atmamızda yarar vardır. Kooperatifçiliğin bu türü İtalya'da, 1841 ile 1927 yılları arasında yaşamış bulunan Luigi Luzzatti'nin temellerini attığı halk bankacılığı aracılığıyla yürütülmektedir. Aynı zamanda İtalyan kooperatif birliklerinin de babası sayılan Luzzatti, küçük sanatkârların, çiftçilerin ve bağımsız olarak çalışan kişilerin küçük artırımlarını bir araya getirerek kredilendirme olanakları sağlanabileceği düşüncesini ortaya atmış ve böylece karşılıklı yardımlaşma anlayışı içinde kredi ve sigorta sorunlarında özel kesimin kazanç amacı güden kuruluşlarına başvurma zorunluğunun ortadan kaldırılabileceğini düşünmüştü.

1973 yılı sonunda halk bankalarının sayısı 196'ya, tarımsal ve küçük sanat kredi kasalarınınkini de 748'e yükselmiş durumda olup bunları bir tepe kuruluşu içinde birleştirme çalışmaları sürdürülmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz bütün bu kuruluşları desteklemek amacıyla de 1947 yılında Banca Nazionale de Lavoro'ya bağlı olarak özel bir kooperatif kredileri bölümü kurulmuştur. Bu bölüm, konut kooperatifçiliği dışındaki bütün kooperatifçilik kesimlerinin kredi istemlerini karşılamakla yükümlüdür. 1962 yılı Kasım ayında 1679 sayılı yasa ile kurulan bu bölümün elindeki olanaklar 1973 yılı sonunda 7 milyar lirete ulaşmış bulunuyordu.

Yine 1973 sonuna kadar verilmiş olan kredilerin toplamı 25.092.000.000 liret olup kesimlere göre dağılımı şöyledir :

	Milyon Liret
Tüketim	694
Üretim ve Çalışma	6.628
Tarım	17.673
Ulaştırma	122
Balıkçılık	20
Diğerleri	—
Toplam	25.092

COUNTRY REPORT : TURKEY

Prof. Dr Ziya Gökalp MÜLÂYİM

The History of Co-operatives in Turkey

The start of the co-operative movement in Turkey having the actual character of a provisional movement was in 1963, Mithat Pasha, the Turkish statesman and Governor of Danube for the Ottoman Empire had with the object of resolving the credit problems of the farmers of this area, initiated the first cooperative movement by setting up the «Memleket Sandıkları» (Country Saving Banks). The successful application and the regulations issued to guide the implementation of the scheme, is regarded as the very first start of the cooperative movement in Turkey.

The second stage of The Turkish Cooperative movement is marked by the marketing cooperatives set up by the Turkish producers in the Western Anatolia, around İzmir, during the unfavourable economic conditions and business cycles prevailing in 1911-1912, aiming to protect their crop against the speculative behaviour of the foreign businessman and the intermediaries.

In 1935 the new regulations proclaimed with the object of improving the agricultural credit and agricultural marketing cooperatives may yet be regarded as the first stage. This in fact marks also the beginning of state support for such cooperatives.

The last and present development stage may be said to be the development which came about in respect of the consumers, housing and social-assistance cooperatives under the economic pressures of the post war era and finally the notable developments which have been taking place since 1961.

Cooperatives In Turkey Today

Presently in Turkey there are some 20.000 cooperatives with a membership of 3.775.000. Of the total number of these cooperatives roughly the fifty percent are agricultural, thirty percent housing and the remaining twenty percent serving the producing and services sectors.

Though one may not easily deny the importance of the rapid development of the urban cooperatives in Turkey, the main field of the Turkish economy in which the cooperative movement have played a major role is not doubt the agricultural sector.

Now, we will give some brief information about different type of cooperatives in Turkey.

1. Agricultural Credit Co-operatives

The actual credit co-operative movement in Turkey began and developed with «Agricultural Credit Co-operatives Law dated 1935.

Today some 2000 agricultural credit cooperatives embrace a total membership of nearly 1,5 million farming population, extending to over 21.000 villages involving a total population of 18 millions. Meanwhile, it is estimated that 70 % of the cultivated acreage is presently benefiting from these cooperatives.

Farmers production input requirements such as seeds, fertilizers, fodder, insecticides, fuel and the like, as well as operational requirements like labour, live - stock and dairy husbandry, all kinds of agricultural equipment and machinery are met by these cooperatives in kind. Nearly half of the existing 2000 agricultural credit cooperatives have their own building and storage facilities, the total storing capacity of which is estimated to be 500.000 tons. Total capital of these cooperatives is about 830 millions Turkish lira; which is not enough for their functions. That's why they are financed by the Turkish Republic Agricultural Bank.

2. Agricultural Marketing Cooperatives

In the cooperative marketing of agricultural products, Turks enjoy a very long past, extending as for 60 years. With the exception of wheat, tea and tobacco, some 700 agricultural cooperatives, with 255.000 members, are presently engaged in the marketing of all sorts of agricultural products, especially the export-oriented ones.

Since 1937, the marketing cooperatives apparently preferred to operate under cooperative unions. Presently 31 of such unions operate on a crop-species system. Turkish Republic Agricultural Bank gives credit to all these unions.

3. Multipurpose Village Development Co-operatives

At the end of 1965, the Ministry of Rural Affairs and Cooperatives began to stimulate and encourage the setting up of these cooperatives.

Now, in Turkey there are 4767 village development cooperatives and they serve about 745.000 members. The village development cooperatives which draw their sources largely from the saving of the Turkish workers employed abroad, are also a good example to the utilization of the small savings of members for the evaluation of small-capacity refrigeration stores and dairy processing plants as interesting investments. These cooperatives have in fact managed to diffuse the idea of «project» and «investment» deep into the roots of the agricultural sector and rural areas.

4. Soil and Water Cooperatives

These cooperatives are organized by the Soil Conservation and Irrigation General Directorate of the Ministry of Rural Affairs.

Farmers who want to irrigate and improve their lands are united to establish Soil and Water Cooperatives by the General Directorate.

Above stated General Directorate grants to these cooperatives certain amount of credit and technical assistance.

Today the total number of this type cooperatives are 1106 and they have about 61.000 members.

5. Housing Cooperatives

Almost all of these co-operatives are concentrated in the urban areas.

Presently the total number of these cooperatives reached to 7588 and they have almost 336.000 members.

The main reason for the very big number of the housing cooperatives is the fact that such institutions have actually been set up as small organizations aimed at benefiting from the specific crediting facilities granted by law. The biggest problem facing these cooperatives is their inability to create their own sources, a fact which forces them to depend mainly on public funds.

In addition to the cooperatives that have been mentioned above, there are «Sugar beet», «Fishery», «Artisan Guarantee», «Tea Production», «Forestry», «Handicraft», «Insurance», «Consumer», «Transportation» Cooperatives in Turkey.

PROBLEMS OF COOPERATIVE TRAINING AND EDUCATION

Yet, in spite all, it may be regretted that cooperative movement in Turkey could not attain the desired level of success. Though many and different reasons may exist, the foremost and the biggest cause for this failure is the unwarranted negligence of the cooperative training and education in this county.

The term of cooperative training is used in its broadest context. What we really think of is a comprehensive training system which could able affect all levels right form the top stage management down to the lovest cooperative membership.

If the state official entrusted with the application of a cooperative programme knows nothing about cooperative himself, one can hardly expect any successful application. Simirlarly unless the cooperators know why they decided to find their cooperative and what should their duties, responsibilities and rights be as participants, the cooperative movement would be doomed to fail. Because of negligence of cooperative training, in all levels up to this date, cooperative management in Turkey depends only on practical know-how and experiences which tend to be rather costly for the economy.

In Turkey, only Agricultural Bank is running a course on under a training programme scheduled for the personnel of the credit cooperatives.

We think that in Turkey, is necessary to open some cooperative schools or cooperative trining centers.

New Turkish government is giving enough importance to cooperative training. It is in preparation for opening cooperative schools and also to put lessons on cooperatives in the general curriculum of scholss of all levels. There is also preparations for forming some Cooperative Research Institutes.

COOPERATION AMONG COOPERATIVES

Establishment of central organizations of cooperatives in Turkey started in 1969. Many cooperatives are still in primary stage. Some type of cooperatives organized in unions and central unions. Especially agricultural marketing cooperatives and Multipurpose Village Development Cooperatives are organized in this respect. Agricultural marketing cooperatives has 31 regional unions and 1 Central Union. Also Village Development Cooperatives has 32 regional unions and one Central Union. All cooperatives of Turkey are not organized yet in a big National Cooperative Union.

PRESENT PROBLEMS AND THEIR PERSPECTIVES

In our opinion, Turkish Cooperative Movement still has many problems; from them four are very important.

This problems are; Capital and credit, Central organization, Juridical, and Training.

Capital and Credit Problem

Turkish Cooperatives have not enough own capital ;and they do not have also enough possibility of credit.

To solve this problem, The Government thinks to establish a «Cooperative Bank». There are preparations to establish a Cooperative Bank. And we think that in 1974 this Bank will be established. So, Turkish Cooperative Movement will have its own Bank, and will have opportunity to have enough credit.

Central Organizations Problem

Many Cooperatives in Turkey do not belong to any central organization. Generally the government do the functions of central organizations. So, the cooperatives are in difficulty for competing with big busissmen and industrialists.

Cooperatives has only 2 central organizations. There is no National Union (or Confederation) of Cooperatives.

Juridical Problem :

There are 5 cooperative laws in Turkey so, there is juridical confusion in cooperatives.

There are preparations for the make one Cooperative Law for all type of cooperatives.

Training Problems :

As we mentioned before, cooperative training is neglected in Turkey. New Government is giving importance to the cooperative training and education. It is in immense preparations on this respect. We hope that, there will be open some cooperative schools very soon.

CONCLUSION :

Cooperative movement in Turkey has developed as a sector bearing powerful effects on the social and economic life. Another characteristic which may be cited typical of Turkey is the comparatively longer experience in this field. The reason for failing to take adequate improvement steps during the long period of development may be attributed mainly to the inability of adopting properly re-organizational measures, lack of the coordinated public support and the various problems resulting out of an excessively dispersed system of auditing and inspection.

The foremost in importance of these issues in the education problem. The immediate implementation of the national cooperative education programme, after having determined the objectives and methodology, is considered most essential.

Not : Yönetim Kurulu Üyemiz Prof. Dr. Ziya Gökalp Mülâyim 10 - 14 Haziran 1974 tarihinde Kurum adına İngiltere'de katıldığı ICA toplantısında verdiği rapordur.

zamanınız pahalımı?

TÜRKİYE HALK BANKASI,
küçük tasarruflarınız kadar
zamanınızın'da çok değerli olduğu
çağımız yaşantısında,
süratli hizmeti gaye edinerek
modern bankacılık uygulaması
ile daima hizmetinizdedir.

TÜRKİYE HALK BANKASI
halkın bankasıdır

KOOPERATİFÇİLİK

Founded in 1931

Kooperatifçilik is the publication of The Turkish Cooperative Association. It is published four times a year. The subscription price to the review is \$ 4 a year, air mail included. Correspondance relating to the review should be sent to «Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Caddesi 38, Ankara - Turkey.»

The Turkish Cooperative Association assumes no responsibility for the views expressed by authors whose contributions appear in Kooperatifçilik.

Editor For

The Turkish Cooperative Association

Türk Kooperatifçilik Kurumu

Editorial Board

Celâl UZEL

Basri İMECE

Osman ATTİLÂ

Each issue of the review will contain some articles, research notes, communications, book review, announcement and news notes on cooperatives in English or, French language. But the review is mainly issued for the Turkish readers. For that reason the contents will be mainly Turkish.

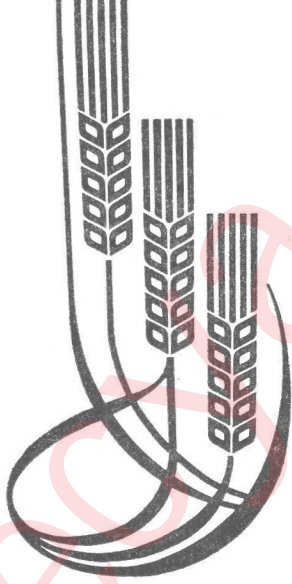
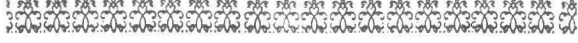

ADMINISTRATORS BOARD

Nusret UZGÖREN, Chairman	Former General Director, Turkish People's Bank.
Rahmi ÖNEN, Vice Chairman	General Director, Turkish People's Bank.
Kâzım SEÇER, (Tresurer)	Director Turkish Agricultural Bank
Nuri ABAÇ	Advisor, State Planning Organisation
Şimşek ARMAN	Assistant General Direktor of Training and Research General Directorate Ministry of Rural Affairs and Cooperatives
Osman ATTİLÂ	Poet, Editor
Yıldırım ERGİDEN	Former Director Turkish People's Bank.
Hasan Tahsin EROL	Agricultural Former Economist - Advisor
Ekrem GÖL	General Director, Agricultural Credit Cooperatives.
Süleyman GÖKEER	Advisor, Turkish Agricultural Bank.
Basri İMECE	Asst. Director, Public Relations Department of the Turkish Agricultural Bank.
Kadir KALFA	Agricultural Engineer, Ministry of Rural Affairs and Cooperatives
Prof. Dr. Ziya Gökalp MÜLÂYİM	Ankara University, Faculty of Agriculture.
Prof. Dr. Necmi SÖNMEZ	Ankara University, Faculty of Agriculture.
Celâl UZEL	Engineer, Former General Director of Turkish Cooperative Association.

BOARD OF AUDITORS

Şahinkaya DİL	Asst. Director.
Ayhan INAL	Accountant.
Yusuf BAHÇE	Cooperative Sales Service Director of the Turkish Agricultural Bank.

T.C.ZİRAAT BANKASI

*HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde bulunmaktan kıvanç duyuyor*

MUŞ

